

Mlog. O.

416.

MJog. O.

416.

THEMIS.

ÉRTEKEZÉSEK A' JOG' ÉS KÖZGAZ-
DASÁG' KÖRÉBEN.

SZERKESZTI

SZALAY LÁSZLÓ,

HITES ÜGYVÉD, SÁROS VÁRMEGYE' TÁBLABIRÁJA,
M. ACADEMIAI R. TAG ÉS SEGÉDJEGYZŐ.

HARMADIK FÜZET.

PESTEN.

HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

1839.

2140117

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

M.ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

LIBRARY

LIBRARY

LIBRARY

T H E M I S.

Tartalom.

	<i>Lap.</i>
Historiai 's közigazdálkodási pillanatok a' pénzre. <i>Pulszky Ferencz.</i>	1
Az Oroszbírodalomban, 1835-b. hozott, zsidókat illető törvény. <i>Trefort Ágoston.</i>	37 ✓
Levél a' párviadalról. <i>Grandgagnage Jusztin.</i>	45
Egykét szó a' Váltó-Jog körül. <i>Hengelmüller Mihály.</i>	61

I.

Historiai 's közigazdálkodási pillanatok

a' pénzre.

Historical & Geological Survey of the
State of New York

1871

A' lelki 's testi erő' aristocratiáját, a' fekvő birtok' és születés' aristocratiája követte, mellynek uralkodását a' pénzaristocratiá váltja fel mindenütt. — Ezen természetes következés az emberi nem' historiáját foglalja magában, 's más szavakkal csak azt jelenti: „a' hatalom uralkodik.“ Mig a' polgári viszonyok zavarban vannak, hatalmat csak erő — testi és lelki — nyerhet; illy időkre illik Attila' szava Wernernél, midőn fiai a' görög követ' aranyát csodálják: „látjátok ez aranyat, vassal megszerzem.“ De mihelyest a' közzavarból törvényes állapot fejlődik ki, a' hatalom az állodalomban földbirtokhoz van kötöttve, melly elpusztulva is, becsét hamar visszanyeri, könnyen védhető, 's atyáról fiúra szállva, az uralkodást is, melly benne gyökerezik, birtokosa' családjában megtartja. Ezen főnézettől vezéreltetve, a' fekvő birtok' épen-tartatását 's elidegeníthetlenségét a' törvényhozás is kiköti, mig a' nagyobb birtokos a' kisebb felett uralkodik. A' fejedelem pedig, legnagyobb birtokos: 's így a' nemesség' szabad birtoka (allodium) csakhamar hűbérjósággá (feudum) válik; a' hűbérbeni örökösödés törvénynyé lesz; elsőszülöttségek támadnak, vagy, hol ezt a' nemzet' szabadabb fogalmai nem engedik, ősiség (aviti-citas) hozatik be. — A' miveltség' terjedtével azonban a' törvények' hatósága is terjed, 's lassanlassau az ingó

birtok' biztossága is eszközöltetik; a' pénz és tőke többé nem bizonytalan vagyon; a' nemzeti becsület 's szigoru törvények a' hitelnek is erősebb alapot adnak, 's a' pénz kezd uralkodni, melly több mint fekvő birtok: mert míg ez némileg magához csatolja 's függésbe hozza birtokosát, 's cseréje vagy eladatása alkalmatlan 's nehezen eszközölhető: addig a' pénz, mint minden vagyon' 's minden javak' megszerzésére 's termesztésére egyaránt használható; a' lelki 's testi erőnek úgy, mint a' fekvő birtoknak sőt a' nemességnek is helyettese. — Attila' szava megfordul, mi sereget mutathatnánk neki 's mondhatnók: „nézd ezen százezreket fegyverben, arany veszi meg azokat.“

Europának nagy részében már tetteleg uralkodik ezen aristocratia, 's általa, minthogy a' pénzszerzés' módjaiból senki sem rekesztethetik ki, az egyenlőség, melly annyiszor elmejátéknak 's tulságnak tartatott. A' milliókkal bíró zsidó, mint ezt egy szellemdús német író megjegyzette, baronizáltatja magát, míg a' tönkre jutott herczeg uzsorás zsidóvá leszen. Tudjuk azonban, hogy nincs uralkodás a' világon, melly minden embert kielégítene, 's az erősebb és terjedtebb, többeket és súlyosabban nyom: azért emelkednek annyi szózatok a' pénzaristocratia ellen; azért mutatják ki olly sokan gyengéit; azért kiáltják ki annyira erkölcstelenségét. Hazánkban ugyan az illy hangok gyérebbek: mert ezen aristocratia nálunk nehezebben verhet gyököt, hol az ösiség, hosszú adósságperlekedés, nemzeti rendtelenség, 's pénzügybeni becsülethiány miatt, mellyek hitelünket, ha az nálunk valaha létezett volna is, aláásnák, a' pénz még mindig

bizonytalan vaslúdába zárva biztosabb, mint a' tekintetes vagy méltóságos adósnál, ki ha tőle kamatot kerünk, megharagszik, 's mondja: „hiszen van securitása.“

„Hála tehát az egeknek, hogy ez így van nálunk!“ így szól majd, ki főkép' a' franczia románirák' 's német moralisták' átkait a' pénzaristocratia felett olvasandja: azonban feledi, hogy az egyedek' gazdagságának összessége a' nemzet' gazdagságát képezi, 's hogy, mi egyedekről igaz, nemzetekre szintugy alkalmaztatható; hogy a' pénzdús nemzet szintolly tekintettel lép fel a' politikai világban, mint a' millionair a' társas életben *)

Ha már a' pénz olly hatalom, mellynek uralkodása bizonyosan bekövetkezendik, 's mellynek, minthogy a' kormánytól független, ellentállani nem lehet: akkor kár erőt veszteni az egyenetlen vitában ellene, 's tanácsosabb ügyekezni, hogy e' hatalom kezünkbe kerüljön, 's minthogy rajta nem uralkodhatunk, uralkodhassunk általa. Chinaiak kardnak nevezik a' pénzt: élének ellent nem állhatunk, fogjuk meg tehát markolatját.

A' pénz, uralkodóktól függetlenül, kereskedésben vette eredetét. Kereskedő a' közvetítő vagyonunk és

*) Bizonyításul elég talán emlékezni Agesilausról a' régi időben, kit, a' mint mondani szokta, 30,000 ijász (ez volt a' persa aranyok' pénzjegye) nyomott ki Ázsiából, mellyek t. i. a' spartai Ephorok közt elosztattak, hogy a' hős visszahivattassék; a' középkorban azon khalifáról, ki kardját jobb-jában balában pénzt emelve, „amaz, mondá: jogom, ezek őseim;“ legújabb időkben Angolországról, melly a' francziák ellen, pénzével, egész Európát éveig fegyverben tartotta.

szükségeink között, 's a' pénz azon eszköz, melly e kettő között közbenjáró 's érték-kiegyenlítő. 'S így midőn az emberi közlekedésben adásvevés váltotta fel a' tükéletlen cserét, ez csak pénz által történhetett, 's pénzül szolgáltak az első szükség' czikkei: ökrök 's barmok Homér' idejében a' földművelő Hellaszban; só még most is a' sót nélkülöző Abyssiniában 's Aethiópiában; theakötegek China' szélein; sós halak — a' téli eledel — Islandban 's hódbőrök a' hideg Északamerikában; Afrikában 's Keletázsia' némelly szigetein pedig szónélküli köz megegyezésből a' csigák' egy neme (kauris) lett a' kereskedésnél közbenjáró.

Közelebb állnak már a' mai pénzfogalmakhoz a' régi Egyiptom' bogarai (scarabaei), kövek néha drágák, melyeknek alapján gyakran szent vésmények (hieroglyphák) láthatók, míg felül azon szent bogár' domboru alakjában vésettek, melly a' végtelen homokpusztában csaknem egyetlen élő teremtmény, 's a' sivatagban előre haladva, tojásait hátulsó lábaival maga után hengerítve, jelképe lön a' teremtmény istennek, ki a' végtelen űrben, a' világot teremté 's vezeti. Ezerenként találhatunk ezen kövek Egyiptomban, mellyek Plátónak egy nevezetes helye szerint a' régi Pharaók alatt pénzül szolgáltak azon országban, mellynek kereskedése a' mythikus időkig felhat.

A' mint a' kereskedés tükéletesebb 's terjedtebb lön, mind ezen érték-ábrázolók' elégtelensége 's alkalmatlansága szintugy kitűnt, mint mai időben a' tudósok által azon egységé, melly szerint minden érték méretendő lenne, ajánlott búzaáré vagy napszámé, mellyek hely 's idő szerint különbözők. Mert a' hal' és thea', só és hódbőr'

becse változó, a' mint épen több vagy kevesebb találattik; az esztendő bőtermő vagy terméketlen; a' vadászat szerencsés vagy szerencsétlen; hosszú tartás által mind ezen czikkek romlanak, és mint a' kauri vagy scarabée egyenlő kisebb részekre értékvesztés nélkül egyenlően fel nem osztathatnak. Mind ezen tökéletlenségek nélkül jelennek meg a' nemes érczek, mellyek szép szín, ritkaság 's könnyű gyártás miatt, minden nemzeteknél becsek, kis tért foglalva el, a' tovább küldetésre alkalmasok, idő 's használat által alig szenvednek, 's egyenlő részekre könnyen osztathatók. Mind ezeknél fogva már a' legrégebb időkben pénzül használtattak a' nemes ásványok, nehézségök szerint egymás ellen mázsálatva, míg vögre az utolsó lépés is megtétetett, 's az arany, bizonyos egyenlő nagyságu darabokban bélyeggel megjegyeztetett, határozott értéket képviselendő, melly belbecsével meg egyezik. E' volt a' vert pénz' eredete. (Münze.)

Ezen nagy lépés a' kereskedési közlekedések' könnyebbítésére, minden tanuságok szerint királyok által történt, lett legyen ez bár a' lydiai Croesus, vagy a' Darius, vagy az aeginai Phidon. De noha az uralkodók, gyanítván a' pénz' egykori hatalmát, mindjárt kezdettől annak veretését kirekesztő királyi jogul magoknak fentartották, bár Darius, egyiptomi alkirályát Aryandest halállal megbüntette, hogy legelső, ezüst pénzt veretni mert: ezen hatóság még is csakhamar az uralkodók' kezeiből kiesuszva, átment a' kereskedésibe, mert elégtelen lévén a' király az egyszer fölébredt szükségeknek elegettenni, az ioniai 's phoeniciai kereskedővárosok kipótolták a' hiányt 's n' közlekedés' szükségait.

A' kereskedés akkor a' vallással volt összekötve; a' kereskedő szent zarándoklatokhoz 's bucsukhoz csatolta magát, hogy az istenek' ótalma alatt utazván, idegen országokban meg ne fosztassék azon időben, midőn idegen 's ellenség egy jelentésű volt. Vásárok egyesültek nagy ünnepekkel; a' hiresebb templomok mindig a' kereskedés' útában feküttek 's általa gazdagodtak, szent fogadásokra 's ajándékokra az út' veszélyei 's a' nyereség' nagysága buzdítottak, 's a' templom' szentsége olly bizodalmat gerjesztett, hogy egyedek és nemzetek, biztonság végett, ott raktak le kincseiket. Ezen összeköttetés még a' jelen időkhöz megmaradt: a' muhamedán tartományok' árúi szent karavánokkal szállítatnak, 's Dömdöczk (Damascus) és Mekka, kereskedésnek és vallásnak egyaránt középpontjai. — Sőt még nálunk is bucsuval majd mindig sokadalom jár, 's némellyek szerint a' vasárnap' magyar neve is, azon ősi szokástól származik, melly a' nyugnapot kereskedésnek szentelte.

Ha így a' kereskedés az istenek' különös kegyurasága alá helyezettett, a' vertpénz is, értéke' megmásoltatásának elkerülésére az istenség' képével vagy jelével jegyezteték meg, hogy csak szentségtörő kezek hamisíthassák azt, a' közhitel' kárára 's csökkentésére: 's azért ki pénzt hamisíta vagy nehézségét kisebbíté Rómában, egy büntetés alá került azzal, ki a' néptribunusnak szentelt személyét megtámadá. Ha ezen büntetést a' közhitel' 's kereskedői becsület' fentartása javálta, később a' szentség' és sérthetlenség' eszméi a' császárok' arczképeihez csatoltattak, 's a' pénzhamisítás felsőgsértéssé lett. Legjobban fejezi ezt ki Theodorich császár' levele, mellyet ministerének, Cassiodornak írt:

„A' fejedelmek arczképeiket veretik a' pénzre, jeleül, hogy alattvalóiknak kereskedés által eladelt keresni engednek. — A' pénznek valódiságát meg kell tartani, mert egy részről képünk reá van veretve; általa, másról, a' közhaszon mozdíttatik elő. Mi legyen még biztos a' világban, ha arczunkra vétkezni szabad, 's ha az alattvaló azt, kít szívből tisztelni köteles, szentségtörő kézzel sérteni siet? — Ki engedhetné tehát, hogy egynek haszna mindnyájoknak vétkes kárára váljék? Tiszta legyen, mi felségünk' vonásaival egybekél, a' királyi fény nem tűr semmit, mit a' színezet zavar. Sugározzék fényesen az arany' lángja, silány keverék nélkül; mosolyogjon felénk az ezüst' színe kedves fejérségében, 's az ércz' vereze tartsa meg természetes tulajdonát.“

Ugyan ezen nézetekből indult ki a' középkor' törvényhozása, midőn a' pénzhamisítást felségsértésnek tekinté, melly hazánkban sokkal czélszerűbben a' hűtenség' eseteihez tartozik, míg Franciaországban még XIV. Lajos alatt a' breysachi erősgparancsnok felségsértési kereset alá vonatott, mivel a' vitézül kiállott ostrom alatt a' szükségpénzre, melly különben is belbecse' aránytalanságánál fogva névbecséhez, csak pénzjegy volt mint a' bankó, királyi arcz helyett a' magáét verette.

A' pénzmennyiséggel terjedtek a' kereskedési vállalatok, mellyekkel ismét a' pénz' szüksége növekedett, a' viszonyhatás' törvényei szerint. Új városok 's gyarmatok emelkedtek minden parton, mellyek kül- 's belszükségeik' fődözésére megint pénzt verettek: ezüstöt, hol a' közlekedés nem különösen nagy volt; aranypénzt, hol lerakóhelyeken több kereskedésüt összejött 's a' közleke-

dés élénkebb volt és nagyobbyszerű. Ez teszi olly érdekesekké a' régi görög pénzek' gyűjteményeit, hogy általok a' régi kereskedés' kiterjedését 's irányát egy tekintettel átnézhetjük. A' partvárosok' nagy vására 's néhány ázsiai főútak' iránya, mellyeken a' kelet' árúi nyugotra jöttek, tükrödznek a' köztársasági időknek számos szép ezüst- 's aranypénzeiben, míg általok, a' későbbi császáridőkben, csak a' katonai állomások 's hadi utak jeöltetnek ki.

Még érdekesebbek a' régi pénzek' bélyegei, mellyeknek változatos különfélesége, a' maiaknak prosai egyszerűségével annyira ellenkezik. Görögország' azon vig ifjonti szelleme, melly történeteit áthatva, azoknak vizsgálását olly kedvessé teszi, vert pénzein is mutatkozik; 's a' számos városok és gyarmatok, ugyanannyi állodalmakat képezve, nemzetiségöket önállásuknál fogva a' pénzbélyegeken is kitüntették, hogy mindjárt első tekintetre meghatározatlathassék, hova tartozzék az ezüst és arany, mellyre ezért a' város' kegyuri istensége veretett, mint Athénben Minerva' feje, Elisben Jupiteré, Rómában Libertas, a' szép kevély némburfő, szárnyas sisak alatt. Mások, pénzbélyegeikkel a' város' nevére vagy természetnényeire mutattak, 's így Ankona férfikart (αγκων) használt, Melos' szigete dinnyét, Rhodus rózsát, és Phoenicia' gyarmatai jelökké a' pálmafát (φοινίξ) választák, hogy nevénél a' hazáról emlékezzenek; Metapont' kalásza alsó Olaszország' buzagazdagságának tanúja, és Cyrene' lakosainál a' Sylphium lett pénzök' bélyege és kereskedésök' főczikkelye. — Míg máshol a' város' építője, főhősei, főtemploma, kikötője, legszebb

szobra, vagy híres játékaik lettek a' nemes érczek' bélyegei, mellyek még most is azon városok' dicsőségét örökítik, tanúi azon haladatosságnak, mellyel nagy férfiak, híres honi történetek 's kitűnő művészek kis hazáikban dicsőítették. Örömmel látjuk még most is Chios' ezüstjén Homér' költői arcját; Abydos, Hero' 's Leander' regényes szerelmét halhatlanítá; Lysipp' szobrának rajzát azon városok' pénzei tartották fen számunkra, mellyek azokkal díszlettek; Korinth, a' kereskedő város' fényes kikötőjét szerette látni ezüstjén, 's a' mythologikus tárgyak és személyek, mellyek egyes városokkal 's regéivel érintésbe jöttek, olly számosak, hogy például Antiochia' pénz-bélyegein csaknem az egész görög mythologia megjelen.

Ismeretes, 's régi mint újabb írók által sokszor megjegyeztetett a' görög nemzet' azon hiúságból eredett hajlama, mellyel minden idegen nemzetek' isteneit, hőseit 's szent regéit sajátává tenni, 's a' szépség' szellemével áthatva 's nemesítve, önkeblében meghonosítani ügykezett. Ezen vallás- 's mythoszközlekedés is a' kereskede-
s által történt, 's a' kereskedő nemcsak a' különféle éghajlatalatti árúk', de a' nemzeti vallások' közvetítője is volt. Tanúi ennek a' régi pénzek, mellyek, mint fentebb említők, a' vallással szoros kapcsolatban álltak, még mielőtt Róma Junónak, Monéta név alatt, templomot épített 's oltárokat emelt; 's azért a' vertpénzek még most is a' tudósok' vezérfáklyái, ha a' mythoszok' 's vallások' terjedésének sötét útait vizsgálják, mert minden független város, mythoszkörének nagy részét pénzein szerette dicsőíteni. Sőt a' római világbirodalom' idejében sem szünt meg ezen ősi, egészen görög szellemű bélyegtarkaság

's változatosság, habár a' nemzetiség' jegyeire csak a' pénzek' hátrésze (revers) maradt meg, 's a' homlokrészen (avers) az uralkodóak arcképe váltá fel a' kegyúri istenségét vagy hőst, mi régibb időkben csak nagyobb országok' és egyes királyok' pénzein fordult elő; egyes városokéin még nagy Sándor' arcképe sem látható. —

Mig a' régieknél a' pénzbélyegek vallás- és nemzetiségből vették eredetüket — mi azon időben egyet jelent, mert ugyanazon főistennek áldozni, ugyanazon hőstől származni, ez volt a' nemzetiség, ez a' főkötélék anyaváros és gyarmat között —: a' középkorban csak a' vallás maradt befolyással a' pénzjegyekre, 's azon idők' ezüstjének és rezének hátrésze mindig a' felmagasztalt keresztet, vagy durván rajzolt egyházat mutatja, míg az előrésze az uralkodók' neve vagy éktelen arcképe vereték. A' keresztet később az ország' kegyura váltotta fel, szent László hazánkban, az ország' leglovagibb királya (az anjoui ház alatt kezdve, egészen Rudolfig), 's I. Mátyás király óta a' szent szűz *), midőn a' török' közeledése Magyarországot a' keresztény Európa' védbástyájává tévé, 's azon vallásos érzelem, melly a' közös ellenség ellen kikelve, a' keresztény világban az egyes nemzetiségeket elfelejteté, hazánkat, veszedelme 's jelentékenysége miatt, különösen a' szent szűz' ótalma alá helyezé. Lába alá később a' félhold adatott: régi jel-

*) A' szent szűz már elébb, IV. Béla alatt, magyar rézpénzen látható volt, de akkor czélzással a' király' szeretett nejére. a' görög Máriára

kép, melly őt, mint a' mennyek' királynéját illette *), most azonban közelebből a' török félholdnak megalázását jósolta 's jelentette. A' veszély' távoztával kezde ismét hatni pénzbélyegekre a' nemzetiség, 's a' kegyurakat címérek váltották fel; a' híres tettek' emléke pedig 's mindaz, mi a' görögök' pénzein látszott, egy különös, classicus időkben ismeretlen osztályba **), az emlékpénzekébe, soroztatott, 's így a' köz életből 's közlekedésből kizáratva, tudósok', tehetősök' és gyűjtők' körébe ntasított. Ezen két osztálynak összeegyeztetését legújabb időkben Lajos hajor király kísérté meg a' régiek' szellemében, 's évenként tallérjaira az előfordult nevezetesebb történetek' jelképeit vereté, hogy népe ezáltal a' hazához szorosabban kapcsoltsassék, 's a' honi események emlékezetéből el ne enyészessenek. De a' mérenylet' újságánál 's ezen történettallérok' (Geschichtsthaler) csekélyebb számánál fogva, ezek is a' vásárról 's közlekedésből csakhamar a' gyűjtők' 's historiabarátok' ládáiba költöztek, 's rendeltetésöknek, hogy a' köznép, hona' történeteivel összeolvadjon, mostanáig legalább, meg nem feleltek.

Megjogyzásra méltó még a' régieknél, hogy nálók a' pénzbélyegek, kevés kivétellel, nem gyárikép', mint jelenleg, de mesterileg vésettek, mi a' nép' alsóbb osztályaiban is a' szépnek szeretetét 's az izlés' tisztábbságát

*) Parisban ez okból a' híres Notre Dame' homlokoldalán a' szent szűz az állatkör' közepébe helyzetetett.

**) A' legrégibb emlékpénzek, az ugynevezett nummi maximi moduli, a' római császárság' későbbi szakába tartoznak.

eszközölte, és számunkra becses chronologikus adatokat őrzött meg a' művészethistóriához, azon első kortól kezdve, melyben a' vertpénznek csak egyik oldala bélyegeztetett meg, míg a' másik, formátlan bevert négyszöggel *), a' legrégebb pénzverő szerszámok' tökéletlenségének tanuja, azon fénykorig, melyben a' siciliai 's mind két görögthoni vertpénzek olly remekül készültek, hogy a' művészek neveiket rájuk jegyezni érdemesnek tartották. Ezek a' mai művészektől elérhetlen minták, mint például Syracusae' nagy ezüstpénzei, a' nagyszerű néمبرفövel, kalászokkal hajfürtében, melly körül delphinek usznak, míg a' hátrészen Victoria, négylovas diadalkocszában diszlik: az egész, a' szép, tengertől körzött, búzatermesztő gyözüdelmes szigetnek gyönyörű személyesítése. Nálunk, kik ebben a' régiektől egészen eltávoztunk, a' pénzbélyegeket újonczok szokták gyakorlásul vésni, 's az ügyesebb mesterek csak emlékpénzekkel foglalkoznak, nem gondolván azzal, hogy művészi becsületünk ezredék után, a' vertpénz' minden jelentőséget nélkülöző gyári bélyege miatt, nem különösen erős lábon álland.

Bár mennyire különböztek legyen a' görög pénzek bélyegeikre nézve, bár milly csodálatra méltó legyen bájos tarkaságuk: nehézségükre 's értékükre nézve még is nagyobb megegyezésre akadunk ezeknél, mint a' mostani idők' pénzein, hol minden ország' és birodalom' pénzeinek súlya 's részei különbözők, sőt a' vertpénzláb ugyanazon országban is gyakran változik. Darius' legrégebb

*) Az ugynevezett quadratum incusummal.

aranypénzeinek, az ugynevezett dárikusoknak súlyát, a' macedoni Fülöp, nagy Sándor, 's követői megtartották aranyaikban: Ázsiában e' volt a' közönséges aranyminta. Athéne még azon időkben is megtartotta ősi éktelen és tökéletlen pallastypusát, midőn művészetben minden egyéb görög városokat meghaladott; így újabb időkben Ausztria még most is veret tallérokat Mária Therésia' képével, 's Holland aranyokat, mellyek az országban nem is használtatnak pénzül, mindkettő a' kelet' számára, melly ezen régi bélyegekhez hozzászokott, 's az ó formát, mint a' belső érték' meg nem csönkulásának kezes-ségét, tekinti. Minthogy pedig Athéne' ezüstje, Görög-hon', Kisázsia', 's a' Fekete-tenger' partjain olly kedves volt: a' krétai városok is hozzá idomították pénzeik' súlyát. hogy így az athéni kereskedés' egész vásárát magoknak megnyissák. Így utánzá a' florenczi lilomot 's szent János I. Károly magyar király a' középkorban, 's utánzák ugyanazt a' francia fejedelmek is, aranyaikon; így egyezik meg a' korintheta ezüst' súlyával, melly egyforma volt e' város' minden gyarmatainál, a' tarenti, az adriai tenger' kereskedésének használatára. Kedvesek voltak még Ázsiában a' cistophorok, mellyek különböző városokban veretve, hátrészöken Bacchus' titkos kigyóladá-jával jegyzettek meg; Európában, az említetteken kívül, Cysikus' aranya mellett a' chalcidi, 's később az achaji szövetséges városok' pénze, melly nagyságában és súlyában nem különbözött. A' római császáridők után a' byzanczi arany volt közönséges kereskedési pénz egész Európában, mellyre a' florenczi forint 's velencei zecchino soha nem változott ősi bélyeggel következett; így

a' spanyol oszloptallér *) (colonnato) mellyet a' hollandi arany váltott fel Ezen következésben befoglaltatik a' keleti világkereskedés' iránya 's kezeltetése, egész' a' jelen időkig.

Míg a' kereskedés' szükségeihez illy hajlékonyan simult a' pénz, 's nemzetiséggel, vallással 's művészetel könnyen egyesülve, a' nemzetek' fogalmairól 's izléséről az utókornak is tanuságot adott, 's az egyes állodalmak' történeteit felvilágosítja, dicsőségeket fentartja, addig az uralkodásoknak mindenkor szilárdul ellentállt, 's hatásaiknak soha nem engedvén, sőt felettök uralkodva 's hibáikat bosszulva, olly független állásba helyezte magát, hogy belső viszonyaiba a' kormányok csak önkárookra avatkozhattak.

Az ércpénzuek (Metallgeld) főtulajdona, mi jelentékenységet a' kereskedésben biztosítja, abban áll, hogy belbecse azon értékkel, mellyet képvisel, a' pénzverés' kis költségeinek levonatása után megegyezzek, vagy hogy a' vertpénz egyszersmind áru lehessen. Nem figyelvén a' vertpénz' ezen kettős természetére, 's csak az értékmérő fogalmat emelve ki, sok kényuri uralkodás a' régi idők óta, jövedelmeiket a' nélkül, hogy a' közhitelnek ártsanak, azáltal gondolták szaporíthatni, hogy az arany- vagy ezüstdarabot, belső ércbeccsének (Metallwerth) csökkentésével, nagyobb értékbélyeggel jegyez-

*) Nevét a' rajta látható két oszloptól nyerte, mellyek a' Hercules által a' gibraltari tengerszoros' szikláira, monda szerint a' világ' végének megjelölésére, fölállítottakat jelentik, 's a' körirat: „plus ultra“ az új világ' felfödöztetésére czélöz.

ték meg, vélvén, hogy a' kormány a' pénz' értékét kisebbítheti vagy nagyobbíthatja kénye szerint, a' mint az ezüstdarabra egy vagy tízforintos bélyeget veret, 's hogy a' kelmék' ára ezáltal nem változik, miután minden pénz csak csere-eszköz, 's idealis becsü. A' rézpénz' használata vezethetett ezen következtetésre, mert midőn a' pénzveretés' költsége az aranynál belbecséhez képest csekély, 's körülbelül csak egy harmadrészre száztól megyen, sőt az ezüst talléroknál 's huszasoknál sem nagyobb, mint átmérőben egy 's háromnegyedrésztől: ezen költségek réznél, a' belső értéknek kétharmadával, vagyis hatvankettővel száztól, érnek föl. Ennélfogva a' rézpénz a' pénzveretés' költségei miatt belső értékénél mindenkor jóval magasabb becsben adatik ki a' kormányok által, a' nélkül, hogy e' miatt a' hitel csönkulna, vagy a' kelmék' ára emelkednék, mert a' nagy kereskedés' körébe nem tartozván, 's csak egyes állandalmak' határai közt használtatva, egyedül azon kisebb értékek' 's árak' kiegyenlítésére szolgál, mellyre az ezüstnek olly kis részekrei felosztása lenne szükség, hogy használata szinte lehetetlen lenne. Nagyobb fizetésekre nem is használtatik a' rézpénz, 's alkuszérű becsét csak a' közszükség biztosítja, hogy a' mindennapi kisebb szükségek' fizetése könnyítettessék. Azon pénznek azonban, melly a' nagyobb kereskedés' lényeges föltétele, mindig világpenznek kell lenni, 's megfelelni belbecsével, külső, képviselt értékének.

Szerencsétlenül ütöttek ki azért minden kormány-intézmények, mellyek által a' pénznél belső érték 's névbecs ellenzésbe hozattak, 's a' hitel' csökkenése, a' ke-

reskedés' megakadása megboszulták a ferde zsugori nézeteket, mellyek mind a' mellett legrégibb idők óta, csaknem a' jelenig divatban voltak. Már Syracusae' zsarnoka, az öregebb Dienes, az ezüstpénzet fejvesztés' fenyegetése alatt beszédette, hogy félértékben újra kiveresse. Rómában 87. c. K. sz. e. volt folyamatban illy kisebb értékű pénz, 's már Cicero' bölcsen átlátva, ezen intézmény' egész kártékonyságát, megjegyzé: „*iactabatur temporibus illis nummus, sic, ut nemo possit scire, quid haberet.*“ A' középkorban még közönségesebb lett a' pénznek illyféle becsénföülü értékbeni kiadatása, sőt még ma is ezen úton földöztetnek törökországban, csaknem minden évben, a' kincstár' szükségai. Alkuszerű csereeszközzé válik ezáltal az ércpénz, 's rokonságba lép a' papirospénzzel, sőt ennek is csak legroszabb oldalával, mert papirospénz a' hitel' képviselője, 's ércpénzzeli főlvállatása, névbecse szerint, majd mindenkor lehetséges: könnyebb ércpénz pedig, mint áru, belső értéke szerint váltathatik csak be, nem mint pénz, 's névbecse csak az állodalom' határain belül a' kormány' irányában állhat meg, nem a' kereskedés' viszonyaiban. Az efféle pénz' számos rossz következményei közt fő helyet foglal, hogy minden tárgyak' ára ingadozó, 's azért minden kereskedési vállalat bizonytalan, minthogy az illy pénz' valódi belbecse nem határozódik el egyszerre a' kereskedésben, de ingadozások közt száll le, mint e' század' első évtizedében a' bankó, valódi becsére, míg az árucikkek' 's napszám' ára csak lassabban változik. — Zavarba jönnek így a' társaság' kölcsönös viszonyai, a' szegény szegényebb lesz ezen állapotban, 's csak a' gazdagabb nyer.

A' historia bizonyítja be a' mondottakat legvilágosbban, 's a' pénzérték' kisebbitésének ezen következései olly tisztán fejlenek ki a' középkor' történeteiben, olly félre érthetlenül jelenik meg a' pénz' függetlensége a' kormánytól, hogy talán nem lesz érdektelen ezen jelenetekre egy futó pillantatot vetni.

Azon népszavarban 's forradalomban, melly a' római császárság' enyészete után bekövetkezett, a' nagyobb kereskedés is nagyrészt csökkent. Az új nemzetek' szükségei egyszerűbbek voltak, 's könnyebben kielégíthetők; mindenki azt, mire szüksége volt, nagyobb részt tulajdon munkája által maga megszerezte, kevés cseréltetett 's áz sem pénzért; de árukért, mint ez még most is a' szegény 's műveletlen nemzeteknél történik. Mind ezek miatt nagyobb becsü pénz nem volt szükséges, arany csaknem kizárólag a' byzanci császárságban vereték, hol még a' kereskedés meg nem szűnt 's a' mestersegebb szükségek megszereztetésére nagyobb értékek cseréltettek. A' többi tartományok' kereskedési szükségait is kielégítő a' császári arany, melly egész Európában folyamatban volt, 's mint igazi világpénz, mindenütt a' váltópénz' alapjául vétetett. A' durva műveletlenségből alig kilépő nemzeteknél szükségesebb volt a' mindennapos kisebb kiadások' 's kölcsönös kiegyenlítések' 's cserék' fődözéseire a' váltópénz (Scheidemünze); arany helyett ezüst. De minthogy ez is kisebb 's gyakrabban előforduló értékek' képviselésére rendeltetett, a' pénzverési költségek, az akkori technica' tökélytelenségéül fogva, annyira fölemelték névbecsét, hogy ez a' belső értéktől tetemesen különbözött, mi a' dénárokat pénzjegyekké

váltóztatta. — Minthogy továbbá ezen váltópénz az ezüstkeveréknek csaknem legalsóbb fokán állott (Magyarországban III. Béla' rendelete szerint *quintae combustionis* volt, az az: négyötöd ezüstre egy ötöd réz jutott, mi erősen közelít azon arányhoz, mellynél a' réz magát már színe által a' keverékben elárulja, ha t. i. egynegyednél több réz köttetik össze ezüsttel), ezen érczeveg a' koptatásnak is inkább ki volt téve, mi által a' vertpénz idővel 's használtatva súlyában vesztett 's névbece belső értékével még nagyobb aránytalanságba jött. Ez pedig a' dénárok' hitelét csontkítá, a' teljes értékű és súlyu újakat, mellyek a' régi kopottaknál többet nyomtak, belkereskedésből külföldre, vagy olvasztó edénybe utasítá, 's hamis, könnyebb pénzveretésre meg nem szűnő új ösztönné lett.

Ezen káros körülmények magokra vonták a' kormány' figyelmét 's más intézményeket tettek szükségessé; ilyen volt különösen a' kopott pénznek időszakonként újjal fölváltatása, melly rendszabás' megerősítéseül a' régi pénznek használtatása megtiltatott, mint ez hazánk' törvényeiben gyakran előfordul, sőt az arany bullában is mondatik: „*nova moneta valeat a paschate ad pascha.*“ Ezen beváltásnál azonban a' kormány megtérítette magának a' pénzveretés' költségeit, midőn a' régi denárokat csak súlyok szerint, mint ezüsttömeget tekinté, 's csak érczebecsöket fizettemeg az ország' lakosainak. Ez volt az ugy nevezett *monetagium*, vagy *lucrum camerae*: valódi 's egyenes adó, melly a' kereskedést nyomta.

Ezen rendszabás, melly a' végrehajtás' költségei 's a' zsarolások' kikerülésének nehezsége mellett az ipart

leginkább sújtotta, a' nagyobb kereskedéssel annyira össze nem férhetett, hogy midőn ez terjedni kezdett, hazánkban az anjoui ház' uralkodása alatt, a' tettelegi beváltás egészen megszüntetett. Különben is ez, a' néptől kitarthatandó váltók, zsidók, 's izmaeliták' kiesapongásai 's ritkán kinyomoztatható zsarolásai miatt olly gyűlöletes volt, hogy a' vele összekötött visszaélések' korlátoztatásáról számbs országgyűlések rendelkezni kénytelenek valának, 's egész néposztályok, különösen a' szászok 's várospolgárok ezen beváltás alól királyi kiváltságlevelek által oldattak fel, míg helyette mindenütt rendes adó, ugyan csak az előbbi *lucrum camerae* név alatt, hozatott be. — Hazánk' történeteiben ezen nagy befolyásu változás össze van kötve a' pénzügy' általános jobb elrendezésével 's az első aranypénz' veretésével. Közvetlen következése a' kereskedés' emelkedése volt, 's rakhelyeinek — a' városoknak — virágzása. A' legtöbb királyi városok' szabadalmi az anjoui ház alatt nyerték biztosításukat 's kiterjedésüket királyi kegylevelek — mind meg annyi tanúi által ezen fejedelmek' közigazdálkodással megegyező böles rendszabásainak. — Ez a' francia-olasz királyágnál annál természetesebb, minél élénkebb volt idejökben felső Olaszhon' 's déli Franciaország' kereskedő városainak virágzása.

Míg az évenkénti beváltás divatozott: a' királyok könnyen jöhettek kísértetbe, pénzrosszabbítás által kincstárak' szükségait fődözni, 's a' beváltott pénz helyett könnyebbet 's nemtelenebb vegyűt veretni. Illy esetekben azonban bebizonyította a' pénz függetlenségét, mert ezen szabály mindenkor az ország' romlására 's közvetve

a' kincstár' nagyobb zavarára vezetett, általa a' pénzfolyam (cours) változott, a' dénárok' ára névbecsökről lassanként belső értékekre visszaesett, a' kelmék drágábbak lettek, bizonytalanság zavarta 's akadályozta a' kereskedést 's minden közlekedést, mi megint a' kincstár' jövedelmeire volt káros befolyással; szóval, mind azon károk megjelentek, mellyek a' papirospénz' szerfölötti kiadatásánál kikerülhetlenek, 's mult évben Éjszakame-rika' egyesült állodalmait megrázkodtaták, sőt nálunk is századunk' első évtizedéből ismereteseek. Minthogy pedig illy crisisekben a' kelmék' 's elsőszükségczikkelyek' árának növekedése egyenetlen, 's a' napszám lassankénti emelkedésével párvonalban nem áll: azért ezen káros rendszabások' súlyos következtései előbb érzi a' szegény, mint a' gazdag. És ez az oka, hogy a' jó érczpénz' behozatala, mindig a' nép' 's alsó osztályok' kívánsága, Amerikában századunkban, mint hazánkban az aranybulla' szerkesztésekor, midőn nyilván kimondatott: „et denarii tales sint, quales fuerunt tempore Belae regis.“ — Sem ezen cikkely azonban, sem I. Károly' rendelkezései el nem törölhetők a' pénzroszabbítás' szokását, 's még a' nagy Mátyás alatt is hatással volt hazánkra III. Fridrik császár' 's más szomszéd német fejedelmek' példája, midőn pénzveretésre a' legroszabb érczkeverék használtatott. — A' Salzburgi krónika így jegyezte föl ezen financzoperatio' következményeit.

„1457. 's a' három következő évben Fridrik császár silány, megvetett pénzt veretett, melly a' néptől Schinderling nevet kapott. Ennek láttára más fejedelmek, jelesül Albert ausztriai herczeg 's mások szinte olyan pénzt

verettek, hogy a' miatt kárt ne szenvedjenek, — 's így napról napra silányult a' nevezett vertpénz 's rosszabbult annyira, hogy a' köznép azt többé elfogadni is vonakodott, mert csak réz volt 's nem vehetett az ember egy pár csizmát nyolcz solidusért dénárookban, vagy egy koncz papírost, bármit parancsoltak is a' fejedelmek, mert eladni ezen pénzen senkisésem akart, 's nagy volt a' szükség országunkban. De kiknek cseh garasaik valának, vehettek mit akartak legjobb vásáron, úgy szinte régi landshutt, dénárokan. Jó 's fényes ebéd adatott egy cseh garasért vagy egy pár csizma. Végre a' schinderlingnek nevezett pénz egészen kijött a' használatból, 's adattak tíz tizenkét dénár egy (teljessúlyú) régiért."

A' krónika' ezen egyszerű szavai, melyeknél lehetetlen, nem emlékezni a' papirospénz' változó folyamatáról, eléggé mutatják, mennyire erőtelen a' hatalom a' pénz' és kereskedés' ellenében.

Mátyás ugyan jobb pénzt veretett ezen Schinderlingeknél, 's később ezt is teljes értékűvel váltotta fel, de ezen példa sem használt, 's az ország' kétes idejében megint visszakerült a' rossz pénz, jelesül II. Lajos alatt, midőn még az országgyűlés is 1523. próbált a' pénzfolyamnak törvényeket szabni, törvényesítván a' haza' szükségei miatt a' rosszabb érczevegyű pénzt, 's kereskedőknek és mesterembereknek megtiltván, hogy árúik- vagy munkáikért többet követeljenek az új — rosszabb — pénzben, mellynek két harmada réz volt, mint a' jobb régiben. — Haszontalan volt azonban ezen erőködés: a' kelmék' ára annyira fölemelkedett, 's olly szörnyű drágaság uralkodott, hogy a' király kénytelenítették a' cso-

kély becsü pénzt felére devalválni, de még ezen intézmény sem hozhatta azt jobb hitelbe, míg végre kénytelen-ségből jobb pénzzel váltatott föl. Az 1526-i országgyűlés határozá azt, melly egyszersmind fő- 's jószágvesztés' büntetése alatt a' Cseh-, Morvaországban, és Silésiában veretett hamis pénznek behozatását úgy, mint már az 1523-i a' régi jó dénárok' kivitelét a' külföldre eltiltotta, mert e' volt a' rossz pénz' veretésének következménye külkereskedésre nézve, hogy a' teljes értékű ezüst kivitetett, 's helyébe hamis, nemtelenebb érczevegű — hasonértékű a' folyamatban levővel — hozatott be, mi az ország' szegénységét csak növesztette. Így boszulja meg a' pénz mind azon hibákat, mellyeket kezelésében rövidlátásu, szűkkeblű tervek okoznak.

Ha a' pénzroszabbítás — ezen a' középkorban minden gyászos következései mellett is számtalanszor gyakorlatba vett kincstári intézkedés, a' polgárosodottabb Európában többé nem tartozik is a' pénzügykezelők' mesterségeihez *), mindazáltal mai időkben sem tiszták még nemzetünkben a' pénzről fogalmak, mi annál veszélyesb, minél bizonyosabb, hogy minden, a' nemzeti gazdálkodás ellen elkövetett hiba, káros következményei által, maga magát megboszulja.

*) Ezen kincstári fortély Törökországban el nem avúlt még, annyira, hogy ott minden kereskedési vállalat csak európai pénzre számíttatva biztos, mert a' párák' mindig ingadozó ára miatt, minden időt kívánó vállalatnál a' számítás lehetetlen, 's az áruk' megtartása néha jövedelmesb, mint többszeri, haszonnal tett eladásuk, mert leszállván időközben a' pénz' becsé, a' haszon kárrá válhatott.

Privát társalkodásban és köztanácskozásnál számtalanszor halljuk hazánkban a' szavakat: „szegények vagyunk a' gazdag Magyarországbán, mert pénzünk nincs,“ pedig ezen következtetés olly silány, hogy csak akkor válik igazzá, ha megfordítjuk és mondjuk: pénzünk nincsen, — mert szegények vagyunk a' természettől minden áldással gazdagon megajándékozott Magyarországbán. Smith Ádám szerint, pénz és bor csak ott hibázhatik, hol a' embereknek eszközeik nincsenek megvevésre, vagy hitelök kölcsönözésére; hol az egyik ezek közül megvan, ott pénz olly kevésbé hibázhatik, mint bor, ha szükségünk van reá, — 's azért a' pénzhány feletti panasza nagyobbbrészt csak javakhiány feletti, és addig tart, míg pénzért felcseréltethető javakat nélkülözünk. Mert a' pénz, mint értékképviselő, mindig oda huzódik, hol nagy az érték, és számos cseréltetései a' közlekedésben. Kopár és természetlen ország, mellynek ipara virágzik, magához huzhatja könnyen a' pénzt a' természet' minden ajándékival bővelkedő hazából, melly mesterseges és mindig növekedő szükségeit külről kapja, 's annak cseréül egyebet vissza nem küldhet természetnyeinél, mellyek mindig egy átmérőü mennyiségben teremnek, míg fényűzés és szükségek idővel mindinkább szaporodnak.

Számos példákban bebizonyították ezeket a' történetek. Mig a' keleti kereskedelem felső Olaszország', Holland 's Anglia' gazdagságának főalapja, sőt hol ezen összeköttetés megszakadt, az általa ébresztett ipar 's mozgékony gyári élet századok után is fenmaradt ezen országok' számos városaiban, mellyek földmívelésre szoríttatva,

olly közel egymáshoz meg sem állhatnának: addig Portugal, melly Európa' csucsán ezen világrész' delét és éjszakát India' természetvényeivel ellátta, és sokáig a' világkereskedés felett uralkodott, ma a' szegénység' legalsóbb fokán áll, a' bukás' küszöbén. — Közel hatszázmillió tallér került Spanyolországba Amerikából, befödöttesétől fogva a' mexicói forradalom' kezdetéig, 's ezen temérdek mennyiség csakhamar eloszlott az európai tartományok közt, mellyeknek egész kereskedése, minden viszonyai 's vállolatai még most is ezen arany- 's ezüsttömegben alapulnak, míg Spanyolország, termékeny földje és gazdag bányái mellett is annyira bemerült a' szegénységbe, hogy még hitele is ingadozik. Irland, a' testvér szigetországoknak termékenyebbike, munka- 's népével éhen hal, míg gazdagságát Angolország 's a' kopár Skotzia éldeli.

Hányos törvényhozás a' kereskedés és pénzviszonyok iránt, volt mind a' három országban az inség' kútfeje, ez akadályozhatja az iparnak virágzását, midőn a' földnek 's ingatlan javaknak használatát kevés kiváltságosok' kezébe adja, első szülöttségi vagy ősiségi törvények által a' birtok' adását vevését nehezíti, 's a' társas életben divatozó elkülönözött rendek' alkotmányát, a' természettől egyformán alkotott földre alkalmazza, 's különbségeket tevéen az egyházi, nemesi, polgári 's parasztjavak közt, azokat áthághatlan érzefalakkal egymástól elválasztja. A' törvényhozás akaszthatja meg a' kereskedést sokszorozott belvámok- 's harminczadokkal, 's törvények által, mellyek az adósokra szinleg kedvezők, de épen azért a' hitelt csönkítják, a' viszonyokat hitelező 's

adós közt nehezítik, 's végre a' közhitel' megszüntetésére dolgoznak, mi által épen azok, kiket ezen rendszer pártfogolandott, a' pénznélkülözők, legtöbbet vesztenek.

Akármi legyen azonban az ipar' kereskedés' 's hitel megakasztásának oka: következőse mindig a' nemzet' szegénysége, áldatva legyen bár a' természettől, birjon bár Amerika' kincseivel, uralkodjék bár India' kereskedése fölött. A' nemzetek 's kormányok azonban, máshol keresték az orvosságot, 's közönségesen a' legártalmasabb szerekhez nyúltak. A' nemzet' elszegényedése új rugóul szolgált az adósságtörvények' lágyítására, új ingerül elsőszülettségek által nagyobb birtokoknak egy kézbeni megtartatására, új ürügyül belvámok 's az áruk' harminczadolása által ki-'s bevitelnél, az üres kincstár' - szükségeinek fődözésére, mi ellenkező következményeket szülvén, a' nemzetet vesztébe dönté. — Kivihetlenek 's haszontalanok voltak ilyenkor az ezüst' 's arany' kivitelét tiltó minden törvények, mellyek illy körülmények között minden európai nemzetnél szokásban voltak. Róma még a' köztársaság alatt megtiltá a' nemes érczek' kivitelét 's a' tilalom császári időkben többször ismételtetett. Egész Európában divatos volt ezen rendszabás a' középkorban, a' kereskedő Angolhonban, hol a' kereskedést már a' magna charta pártfogolta, úgy, mint hazánkban, mellynek ellenkező szelleme I. Béla' rendeletéből világos, midőn minden portékák' ára megszabattott, hogy a' tudatlanok meg ne csalassanak. De a' legszigorúbb portugali és spanyol törvények sem voltak képesek az ezüstöt 's aranyat az országban megtartani, mellyek, csonka hitel 's lebilincselte ipar mellett terméketlenek, a' korlát-

lanabb külföldön, hol a' kereskedés szabadabban fejlett, jobban, dúsabban gyümölcsöztek.

Szintolly céliránytalanok valának a' külföld' vagy egyetemei' látogatását megszorító, a' fényüzést korlátozni akaró törvények, 's a' kereskedésszabadság' megtagadása, mellyek, míg az életet sok kecsseitől megfosztották, 's csak sötétséget terjesztettek és kényelmetlenséget okoztak: a' pénzt, mi pedig főczéljok vala, még sem tart-hatták meg az ország' kebelében. Így meg nem egyezik a' közgazdaság' elveivel, vagy legalább nagy fontosságot nem érdemel Irlandnak honunkkal közös panasza, a' nagy uraknak külországokban lakásáról, 's jövedelmeiknek ottani elköltéséről, mert a' pénz arányban marad mindig azon értékekkel, mellyeknek cseréjét eszközli, 's ha ezeket meghaladja, oda foly, hol legtöbbet kamatol, 's azért nagy uraink' pénze sem maradna Magyarorszá-gban, ha itt lagnának is, míg képesek nem leszünk szükség-eiknek a' hazában eleget tenni.

Hasonlóan hibás pénznek köszönik eredetöket az úgy nevezett uzsorátörvények (Wuchergesetze), mellyek a' tőkék' kamatának maximumát meghatározzák, 's áthá-gását szigorúan büntetik. Egy európai nemzet' törvény-könyve sem ment illy rendszabályoktól, mellyek mindig csak azt bizonyíták, hogy pénzviszonyok' elrendezésére a' törvényhozás elégtelen, mert ezek kereskedésen ala-púlva, függetlenül fejlődnek ki az uralkodástól. Minden törvények' daczára a' kamatláb csak a' közlekedés' szükség-eihez szabja magát, 's kisíklík minden reudszabások alól, mellyek lénye' törvényeivel ellenkeeznek. Kettő a'

feltétel, melly a' kamatláb' magasságát megalapítja: ez mindenütt annál magasabb, minél nagyobb a' kölcsönözőnél a' tőke által elérhető nyereségnek valószínűsége, 's a' tőkének vesztesége a' hitelezőnél. Innét magyarázatható azon különös jelenet, hogy a' legszerencsésb helyzetű szűz országokban, mint például Éjszakamerika, 's a' legrendetlenebb 's bizonytalanabb állapotuakban, mint kelet' részeiben, a' kamat egyaránt magas *). Hazánkban mind a' két feltétel egyesül, 's azért túlemelkedett a' közönséges kamatláb a' törvényszabta haton, főképen a' kisebb, felföldi iparvárosokban, hol a' pénz évenként három, négy vállolatra ferdítettik: tavaszkor vászon- később viasz- 's méz-; őszkor gabona- vagy borkereskedésre, 's íme! mégis ritka az uzsoraper, mind a' mellett, hogy bejelentése haszonnal jár: A' nemzet' tömege rendszeren egy belső sötét ösztön által fel van világosítva, melly vele az uzsoratörvények' czélszerűtlenségét érezteti. Az uzsoratörvények' alapjai azonban nem csak a' hibás közgazdasági nézetek: hozzájuk járul még a' gyűlölségnek 's rejtett irigységnek egy neme, mellyel azok ellen viseltetünk, kik tőkéjük' kamataiból élvén, nem közvetlenül termesztő tagjai az állodalomnak, 's ipar nélkül is, heverve, az iparkodók' nyereségének egy ré-

*) New Yorkban a' kamatláb 12; Egyiptomban a' nyereség' könnyűsége 's a' vagyónbizonytalanság 36-ra emelte, 's Eynard, Görögország' jóltevője lett, midőn csak 12-öt kívánván száztól esztendőre, a' kamatokat tetemesen leszállította.

szét követelik, míg az állodalom' minden javaiban osztotznak, de térheiben nem. Ezen, a' hanyagság elleni antipathiában gyökerező hajlam, bár egy nemesebb eszmének — a' tökélyesedés' és haladás' eszméjének — sarjadéka, oka volt egyszersmind mind azon izgatásoknak, melyekben az adósok, hitelezők ellen kikeltek; ez engedte meg hajdan a' zsidóknak az ingyeni kölcsönözést: ez vitte arra a' rómaiakat, hogy az adósságtáblákat eltörjék, ez, hogy az ezüstöt rézzel fizessék. Sőt újabb időkben ez az országos kamat' leszállításának (Rentenconversion) főalapja, mely az egyedüli, igazságos elven alapuló eszköz, a' tőkések' kényszerítésére, hogy tőkéiket iparvállalatokba vagy fekvő birtokba beruháztván, magok váljanak termeszitők, 's az állodalom' közérdekeiben részesekké. Ezen lépés azonban mindig az ország' jobblétének 's hitelének következése, midőn a' kamatláb, privát közlekedésben, az országosan fizettetni szokott foknál lejjebb száll, minek csallhatlan hévmérője az, hogy az országos köteleztvényeknek (Staatspapiere) folyamata névbecsöket meghaladja.

Nem kevésbbé hibás nézet, mint az, mellyen az uzsoratórvények alapulnak, azon még közönségesebb, melly a' pénzforgás' élénkségében helyezi a' nemzet' gazdagságát. — Midőn az ország, melly a' köztgazdálkodás' törvényeit félre értette, elszegényedett: gyakran akkor, nagy épületek kezdettek emelletni, hogy ezáltal a' pénz nagyobb keringésbe jöjön, sőt a' porosz nagy Fridrik is ezen elvből indult ki, midőn jövedelmei' egy részét rendszeresen haszontalan épületek' 's paloták' emelésére for-

ditotta, — azonban kívánt süker nélkül. Mert a' pénzkeringés' élénksége, mint Murhard megjegyzi, nem bizonyítja még a' nemzet' jólétét, csak nevezetesebb kiterjedésű cserék' divatozását. Időkben, midőn a' nemzet' jóléte erősen megrongáltatik, helye lehet a' nagy 's élénk pénzkeringésnek, míg ez máskor kisebb, bár a' kereskedelem virágzik 's gyümölcsözik. Sok pénz kereng így országokban, melyeket háboru pusztít, 's midőn a' nemzet' jóléte növekedik, a' béke' arany napjaiban, aránylag kisebb pénztömeg van forgásban.

A' nemzetek' jóléte 's gazdagsága csak a' javak' szaporítása által emeltetik; ez főelv a' nemzeti gazdálkodásban, 's ebből származnak a' pénzkeringés' törvényei. Igaz ugyan, hogy a' jószágszaporításnak közvetlen 's természetes következménye a' pénzkeringés' élénksége, — ezen élénkség azonban, más intézkedések által, mesterségesen is könnyen eszközöltethetik, 's nem idézi még elő a' nagyobb gazdagságot. A' mesterségesen eszközöltött nagyobb élénkség pedig majd mindig a' nemzet' elszegényedésére vezet, ha t. i. azon erők, melyeket a' keringésbe jött pénz vásárol, terméketlenek, mert ez által a' munka, a' nemzet' valódi tőkéjének egy főrésze temettetik el 's kamat nélkül örökre elvesz. Példa fogja ezt legjobban felvilágosítani.

Számtalan csatornák vezeték Európa' pénzének nagy részét Rómába, a' kereszténység' középpontjába. Számtalan istenházak 's templomok, köztök az újabb kor' csudája, szent Péter' basilicája, emelkedtek az örök városban, hogy ezen pénz, keringésbe jöve, az egyházi biro-

dalom' polgárait gazdagítsa. De míg az építésre fordított munka terméketlen maradott: addig ez a' földmiveléstől, mellynek irányában igazi termékeny tőke volt, elvonatott, 's a' szép földnek elpusztulása volt a' következés, 's a' földművelés' csorbultával az elszegényedés, és néptelenedés, a' mocsárok' 's vadvizek' elhatalmazása, a' rossz levegő 's mind azon veszélyek, mellyek jelenleg Olaszország' középpontját sanyargatják.

Azon elvből, hogy a' nemzet' gazdagsága csak jószágszaporitáson alapul, az is következik, hogy nagyobb adó csak ottan sulyos 's a' nemzet' kárát eszközlő, hol terméketlenül felhalmoztatik, vagy könnyelműen elpazaroltatik, mert ha üdvességes és termékeny intézetekre fordittatik, mellyek által az ipar új rugót nyer, 's a' javak' mennyisége nő, magassága mellett is a' nemzet' gazdagságát előmozdítja. A' nemzetek pedig érzik ezt; így a' magyarok többet fizettek Mátyás' idejében, mint nemzeti életök' akármellyik időszakában, 's még sem nyomta őket ezen teher olly sulyosan, mint később a' sokkal csekélyebb; mert gazdagságuk is nagyobb volt, mint akár elébb, akár utóbb; a' közbátorság helyreállott, ipar, kereskedés, tudomány virágzott, 's a' nemzet és király több pénzzel birtak, nagyobb adó 's nagyobb kiadások mellett is, mint a' következő szakban, hol Ulászló, Mátyás' kincseit 's a' nemzet' gazdagságát pusztta fényűzésben úgy elpazarolta, hogy végre elég hitele nem volt, a' királyi konyhát hussal elláthatni. Ezen nézetnél fogva igaz némelly nemzeti gazdák' esztelennek látszó állítása, hogy csak akkor lehetünk gazdagok, ha többet fizetünk,

's hogy szegénységünk' fő oka azon ismeretes szabadalmunk, melly által a' fizetés alól felmentetünk.

Míg a' nemzetek a' művelődés' azon fokán állnak, hogy munkaelosztás náluk csak tökélytelenül divatozik, 's minden egyed, szükségeinek nagyobb részét, önmunkájával szerzi meg: addig alig van szükség pénzre, 's a' nemzet szegény. Illy országokban, millyen példaul az orosz czárság, 's némi részben hazánk is, mindenki maga termesztí azt, mire szüksége van 's vételre ritkán szorul; de épen azért nem közepesítheti erejét arra, mit eladhatna, 's szegény marad: míg Angolországban minden egyed, szükségeinek csak legkisebb részét szerzi meg önmunkája által 's minden erejét arra fordítja, mi részére legtöbbet jövedelmez, 's így élénkül a' közlekedés, virágzik az ipar. Ezért pártolják a' nemzeti gazdák a' fényűzést, míg az pazarlássá nem válik, mint fő rugóját az iparnak. Kinek szükségei nagyobbak, az jobban iparkodik, hogy azokat betölthesse, 's nem épen alaptalan még azok' nézete is, kik Irland' szegénységét nagyrészt annak tulajdonítják, hogy népe burgonyával is megelégszik, 's rugót nélkülöz, melly nagyobb munkásságra ösztönözné. — Nemzet, mellynek szükségei nem nagyok, 's önmaga által kipótoltathatók, lehet ugyan boldogabb annál, mellynek szükségei nagyobbak, de gazdagabb nem; és bizonyosan sokszor nélkülözendi az eszközöket, kis szükségeinek fődözésére, míg amaz a' nagyobbakat dúsán kielégítheti.

'S így hazánkban is haszontalan panaszkodni, hogy pénzünk nincs: a' panasz valódilag másképen hangzik

's igazabb, ha mondjuk: hitelünk nincs, — iparunk nincs. 'S azért vergődjünk ki azon állapotból, melyben tengődünk; állítsuk helyre a' hitelt szigorú adósságtörvények által; nyerjünk kezeket a' földmívelésnek, mellyek, nem mint eddig, robotba lomhán dolgozzanak; tegyük lehetségessé a' nemzet' nagyobb része előtt mindennemű birtok' birhatását, 's a' pénz majd magától megjő, — azon világpénz, melly egyes országokra szoríttatva nincs, 's minden törvények' 's rendszabások' ellenére is, mindig csak oda vonul, hol legbiztosabban 's jövedelmesebben kamatol.

Más azonban, ha a' panasz: „nincs pénzünk“ a' váltópénz' hiját jelenti, melly csak az egyedek' viszonyos követeléseinek kiegyenlítésére szükséges, mellynek hja a' közlekedést nehezíti, 's a' kölcsönös fizetésekben mindennapos zavarokat okoz. Illyen állapot ugyan ritka, 's a' kormányok sem mulasztják el olly könnyen a' váltó pénznek elégséges mennyiségbeni kiadását, sőt mint-hogy a' rézpénz, mint fentebb megjegyeztük, inkább pénzjegy, mint valódi pénz, kelleténél többet is veretni hajlandók, mint századunk' kezdetén, midőn például Poroszország el volt árasztva váltópénzzel. Ha azonban váltó pénzhiány mutatkozik: akkor privát pénz szokott dívatba jöni, a' hiány' kipótlására. Midőn Irland' belső kereskedése 's mindennapi közlekedése a' múlt század' kezdetén illy formán zavartatott: Dublin — Armagh — Belfast 's más városokban egyes polgárok verettek kis ezüst 's réz jegyeket, nevők' 's a' becs' följegyzésével, 's a' közszükség sokáig megtartotta ezeket a' kereske-

désben. Magyarországon bánsági pénzre akadunk az árpádi szakban, sőt többször egyedek is nyertek szabadságot pénzveretésre, 's még a' mult század' második felében Rolly Antal Sáros vármegyében, vashámora' szükségére egy — két — 's három krajezárosokat veretett rézből, melyek nevének első betűivel megjegyezve, a' váltópénz' híja miatt az egész vármegyében folyamatban voltak. A' kormány' előrelátó gondoskodása 's a' nagyobb közlekedés az országban, ezen zavart tollunk egészen eltávoztatta; nagyobb összeköttetésünk a' többi Európával 's a' nemzet' értelmességének naponkénti haladása reményt nyujtanak, hogy a' másik, fentebbi értelemben is megszűnend panaszunk a' pénz' híja iránt.

A' tapasztalás bizonyítja, hogy minden idő megtalálja férfait, kik kívánatainak megfelelnek, — nagyidőszakok soha sem nélkülöztek nagy embereket. Midőn hazafiság 's vitézség kellett: hazafiak termettek 's hadvezérek még azon cosmopoliticus francziák közt is, kik kévéssel elébb Rossbachnál gyalázatosan megfutamodtak. Midőn a' tudósok- 's költőké volt a' koszorú: akkor Németországban Kant született és Fichte, Schelling és Hegel, Schiller és Göthe. Midőn a' kor a' művészet felé vette irányát: függetlenül fejlődtek ki egymástól Német-, Olasz- és Spanyolországban azon mesterek, kiknek műveit utánozni lehet csak, elérni nem. — Most pénzüdőben élünk 's ime! pénzkirályok emelkedtek ki a' népből: Rothschildek, Baringek, Sinák, 's azért talán nem alaptalan azon remény, hogy a' kor' szelleme hazánkban is ébreszt gazdagokat, mert a' talentum érzi 's megismeri

azt, mi által hatalomra juthat, — Raphael talán mai időkben banquier leendett. 'S azért szabad remélni, hogy nemzetünk is, egykor a' kereszténység' 's művelődés' védőfala, még egyszer uralkodandik ipara 's kereskedése által azon tenger felett, mellytől a' török által visszanyomatva, a' kereszt' védelmében elválasztatott.

Pulsky Ferencz.

II.

**Az Oroszbirodalomban 1835-b. hozott
zsidókat illető törvény.**

Az Oroszbirodalomban 1835-b. hozott, zsidókat illető törvény.

A' zsidók sovány 's terméketlen föld' lakosai, már Je-
rusalem' elpusztulása előtt, az egész világon mint keres-
kedők el voltak szórva. Történetiróikban a' mostaniak'
charactervonásaira nem ritkán akadunk. Honjokból
száműzelve, makacs nemzetiségök őket más népektől
elszigetelé, 's a' középkor' homálya 's vallásos vakbuz-
gósága e' szerencsétlen nemzetet a' polgári tarsaságból
erkölcsi tekintetben egészen kizárván 's ember' jogai-
tól megfosztván, őket a' keresztényeken alattomosan
veendő bosszúra 's visszatorlásokra kényszeríté 's a' már
elaljasodott nép' sülyedését még inkább növeszté. Midőn

újabb időkben a felvilágosodás keresztényekkel, zsidókban is embertársakat láttata; műveltebb nemzetek' kormányai 's törvényhozói a' zsidók' állapotjának javítását, munkálkodásuk' tárgyaul tevék, 's gondosságuk gyümölcse lön a' zsidók' közelgetése a' keresztényekhez 's azokkal teljes polgári egyenlőségök. Nálunk is talán már idején volna a' zsidók' polgári állásán könnyíteni; de sajnosan e' tárgyelelfti vélemények két egészen ellenkező 's legtulsóbb oldalon állanak. Az egyik rész a' zsidót még inkább lebilincselni, a' másik pedig a' keresztény' minden jogainak birtokába egyszerre tétetni kívánja. Az első nézet mult századok' embertelenségének szomorú maradványa, a' második' megvalósításával pedig czélt nem érünk. A' Magyarországhban lakó zsidók' tömegének tudatlansága, balitéletei, sajátságos szokásaihoz ragaszkodása, sőt testi 's erkölcsi elaljasodása olly nagy, hogy a' keresztényekkel rögtön egyenlötétele mind a' kettőnek csak kárára válhatnék. De okos intézkedés által állásukat lassanként emelvén, őket az idővel jövendő minden polgári jogok' megnyerésére előkészíteni, egyeseket pedig, kik arra már érettek 's elkészültek, azokkal mindjárt ellátni kellene; 's ez úton a' kisebb belátásu keresztény is nagyobb méltánysághoz 's türelemhez szoknék. A' zsidóknak el kell ismerni — mi a' műveltebbeknél már történt is — hogy, ha polgártársinkká válni akarnak, mostani zsidóságukból ki kell vetkezniök. Ne legyen azzal mondvá, hogy mi, hitük' eltagadását követeljük, de válaszszaak el az érczet a' salaktól, a' szellemet a' betűtől, 's tudják meg, hogy Eu-

ropában a' 19-ik században nem élhetnek mint Palästi-
nában Krisztuselőtti időkben.

Az orosz kormány ezen kérdést hasonló szempontból
vevé fel, 's megvizsgálata egy választmányra bízván,
az általa kidolgozott törvény 1835-ben a' császár' hely-
benhagyását nyeré. Bevezetése így szól: „Ezen rendel-
kezés' főczélja, a' zsidók' helyzetét rendszabályokon meg-
alapítani, mellyeknél fogva nekik földművelés 's iparüzés
által elegendő, élelemre 's az ifjuság nevelésére szabad
út nyitassék, 's egyszersmind kőborlásra 's törvénytelen
keresetrei alkalomnak elejvételessék.“Ezen törvényben kö-
vetkező pontok leginkább figyelemre méltók:

1-ör: A' zsidók Oroszbirodalomban — mint mi ná-
lunk is — aprólékos csere-bere kereskedéssel foglalatos-
kodván, lakhelyeiket mindig változtatni 's úgy szolván
vándorló életet szoktak vinni, ez úton nem csak kereset
után járván, de a' polgári élet' törvényes szabályait is
kerülvén; hogy tehát a' zsidó az oroszszal lassanként,
a' közönséges statusjog' fogalmai szerint egy néppé ol-
vadjon: szükséges vala, nekik bizonyos lakhelyeket
kiszabni; mert a' nép' egy részének vándorló élete, a'
polgárok' jogainak biztosításával 's jólétével összeütkö-
zik; sőt a' polgárok' viszonyos munkálkodása ama czé-
lok' elérésére, a' lakhely szünetlen változtatása által
lehetetlenné válik. Ezeknél fogva az orosz kormány bi-
zonyos tartományokat a' zsidóknak lakhelyeikül tűzött

ki, de hogy ezen rendelkezés rájuk nézve súlyos ne legyen, azon tartományokat, melyekben a' zsidók eddig legszámosabban tartózkodtak, választotta.

2-or. Hogy a' zsidók' élet- 's keresetmodjában látható elpuhultság' bátortalanság' 's bizadalmatlankodás' okai, nagyrészt testi elaljasodásukban fekszenek, azt az általuk elkövetni szokott bűnök is, millyenek az étetés, gyujtogatás 's erőszak nélküli lopás, bizonyítják; bűnök mellyek a' titok' pálastja alatt 's erőnyilatkozás nélkül történnek, mit az éretlen nagy szolván gyermek korban kötött házasságokból leginkább következtethetni — 's így ezen törvény rendelkezik hogy a' leány 16-ik- a' férfi 18-ik éve előtt házasságra ne lépjen.

3-or. A' lakhelyökül kiszabott tartományokban mindennemű ingatlan javakatszerezhetnek, kivéven a' jobbágy- gyal ellátott jószágot. A' korona' földjeinek művelését rendkívüli kedvezések alatt, millyenek a' megszabadulás személyes 's vagyoni adótól 's a' katonaságtól, felválal- hatják. Azonban ha földeket bérbe vesznek, szerződést ez iránt 12 évre tenni köteleztetnek; egyéb jogaik 's kö- telességeik pedig a' hasonló viszonyban élő keresztények- kel egyenlők, 's azon zsidó, ki tulajdonul szerzett földe- ken 50 hittársait letelepített, érdempolgár'- ha pedig 100-at, örökös érdempolgár' czímével diszesíttetik meg.

4-cr. Mindennemű kézmesterségeket gyakorolhat-

nak, 's ezekre nézve a' gyárpéletektől fizentendő adótól 10 évre szabadok.

5-ör, A' lakhelyökül kiszabott tartományokban kereskedést ugyanazon föltételek alatt, mint a' többi lakosok üzhetnek, a' külföldi kereskedéstől pedig tiltatnak, 's reájok nézve a' többi tartományok külföld, 's kereskedésök ugyan azon feltételeknek alá van vetve, mint a' külföldi nagykereskedés.

6-or. Falukban a' zsidók tulajdon községet képeznek, városokban pedig a' keresztény község' tagjai, municipális hivatalok' választásában részt vesznek 's választathatnak is. Ha munkaházakat vagy ispotályokat szegény 's beteg hittársaik' számára felállítani akarnak, a' kormánytól szükséges pénzbeli segélyt nyerhetnek.

7-er. Mindennemű, lakhelyökül határozott tartományokban létező iskolákban és azok' elvégzése után minden orosz academiában vagy egyetemben tanulhatnak, tudós gradusokat nyerhetnek, 's az orvos tanulók a' korona' nevendékei' sorába felvétethetnek. Ha graduatus tanulóvá vagy mesterré lesznek, az érdempolgár' — ha tanárokká, örökös érdempolgár' czímét kapják 's a' tanítói karba vagy a' statushivatalba is léphetnek.

8-or. A' rabbiknak kötelességül tétetik, születések- halálozások- 's házasságokról jegyzőkönyvet vin-

ni, 's felügyelni hogy hivaik a' kiszabott kor előtt házassá-
gokra ne lépjenek. A' rabbi' az elsőrangú kereskedők'
jogaival bir, 's ha 9 évig hivatalát gáncs nélkül viselte,
érdemjellel jutalmaztatik.

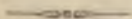
Trefort Ágoston.

III.

L e v é l

a'

p á r v i a d a l r ó l.

E' czikkely' szerzője Grandgagnage Jnsztin, a' liégei (lüttichi) tör-
vényszék' tanácsosa, 's a' bruxellesi academiának tagja, 's töle Belgium'
törvényhozása' 's jogtudománya' körében folytonos értesítést merek ígérni ol-
vasóinknak. A' Társalkodó' — ha emlékezetem nem csal — első évi folya-
matában két ellenkező véleményt olvastunk a' párviadalról, gondolkozó főtől
mindegyike, de csak mellenleges ügyelettel a' kérdés' jogi oldalára. Innen
kiinduló értekezéseknek e' tárgyban nyitva áll a' Themis, 's válnék bár
vitatkozás' tárgyává: ez a' legbiztosabb, az egyetlen egy út bár mi előítélet'
eloszlatásához. — A' belga tanács' törvényjavaslatát ez ügyben, melly ezen
levél' iratására alkalmat adott, 's már törvényt is vált, e' czikkely' végén adja

a' szerkesztő.

Paris, dec. 1838.

Uram!

Folyóírásaink egy idő óta számos czikkelyeket szenteltek a' párviadal' kérdésének. Engedje meg, hogy én is elmondhassam észrevételeimet e' tárgyról: egyesített erővel csak siettetni fogjuk e' gyalázatos szokás' elkerülhetetlen megbukását.

Mondták 's joggal: óriási lépésekkel halad a' század, mellyben élünk, a' tökéletesedés felé. Ezelőtt számos évek kivántattak a' leghasznosabb intézmények' behozatalára, a' leglázasztóbb visszaélések' megtorlására; vakolgatták az omladozó épületet; a' vétket palástolták, nem hogy kiirtották volna. Most ellenben tűzzel rohan előbbre a' társaság a' javítások' ösvényén. Mindent szeretnénk újra alkotni. A' kormányok és törvényhozók, a' szónokszék' és sajtó' élénk befolyása alatt, alig követhetik azon haladást, mellyet e' két új és nagy hatalom sürget szünet nélkül. Innen néha bölcs és előrelátó lassúbbság, néha épen egykét lépés visszafelé, minek okát a' mozgalom' sebessége által okoztatott ijedelemben, vagy azon emberek' meg nem gondolásában kelletik keresnünk, kik megfélemedtek arról, hogy gyakran a' legjobb elvek' legszélsőbb következményei a' legnagyobb fonákságok. A' való azonban győz mindig, 's a' visszaélések egymás után tűnnek el.

'S kivételt szenvedne azon gyászszos előítélet, mellyet védeni nem mer senki? Nem hihetem. Köz megtámadásnak ellent nem állhatni; és ezentúl nemde a' párviadal'

elnyomásában a' törvények' és erkölcsök' mindenható egyesületére számolhatni? Ez a' lényeges pont, melyet e' levél' folytatában bebizonyítani kívánnék.

A' régiség nem ismerte a' párviadalt. A' régiek sokkal büszkébbek voltak, sokkal magasabb vélemény-nyel önmagok iránt, mintsem hihették volna, hogy becsületök mások' szemtelensége által veszélyeztethetnék. Valamint azt sem gyanították, hogy jogbizonyosság rejtezik egy kardvágásban. Amphitheatrumaikban gyakoroltatták a' bajvivást; rabokra, gladiátorokra, vad állatokra bíz-ták. 'S még jelenleg is nem látjuk-e mai gladiátoraink' viadalait játékszíni pompával fényleni számos hírlapok' hasábjában? Ez a' szenvedelmeknek odavetett táplálát. S ha a' nemesebb és értelmesebb férfiú fájdalommal olvassa ezen szomorú adatokat, bizonyosan mulattatásul szolgálnak az eltespedtek' gyáva henyeségének, kik már csak az erőszakos mozgalmak' lázában érzik a' lételt.

Őn tudja, hogy az éjszaki népek' berohanásával vette köztünk eredetét a' párviadal, „származatához“ — mondá egy hatalmas szózat — „méltó az intézmény.“ — Csodálatos ellenmondás! a' középkor' vad népségtől, a' visigothoktól, a' vandaloktól maradt reánk ezen örökség, francziákra, belgákra, a' tizenkilencedik század' legelől álló minden nemzeteire. Milly hasonlóság van tehát köztünk, 's a' hadakozó anarchia' népei között? Vagy a' vér' és pusztítás' azon időszakában élünk-e még, társaságon kívül, törvény és jogszék nélkül?

Részemről szeretem hinni, hogy a' világ egy új időszaknak megy elejébe, a' béke', rend' és tökéletesedés' időszakának. Megmagyarázhatjuk-e magunknak

különben, mikép történhetett, hogy nyolcz év óta a' visz- szavonás' ennyi csiráinak közepette nem ütött ki a' há- ború? Ez a' népek' és fejedelmek' magas belátásának kö- vetkezménye, kik megértették az értelem', művészet', kereskedés' 's ipar' jelen szükségait, 's a' szerződések' hatalmát léptették a' vad erő' helyébe.

Kérdem most: midőn a' béke' és mérséklet' urodal- ma gyökeret ver Európában, midőn a' háborúskodás' szelleme kivész, midőn a' középkor' vég nyomai is el- tűnnek, midőn a' nemzetek felhagynak párviadalaikkal, mivé leend a' párviadal egyesek közt? 'S ez nem ano- malia, nem a' jelen renddel ellenkező szörnyet? 's nem kelletik-e napjaink' bajvívóit ama' vad népek' történetből fenmaradt nyomorú örököseinek tekintenünk?

A' század' szelleme visszaútasítja őket. „Irtózáttal fordulunk el attól, kinek kezei vérrel mocskosok“ — mond Mittermaier a' büntető jog' tárának híres alapítója, — „akkor is ha párviadalban ontatott a' vér.“ Napjaink- ban már nem csak néhány bölc, néhány elszigetelt theoreticus emeli fel szavát ezen ál-becsületbizonyosság ellen: helytelennek kiáltják mindnyájan; az eszmék', az erkölcsök' iránya ellenére van. Mindenütt energiával sürgetik ezen véték' elnyomását; törvénytervek ajánlata- nak; a' különféle törvényhozások e' tárgyról összegyűj- tetnek, összehasonlítottatnak egymással. E' dicső ver- senyben Belgium sem maradt hátrul. A' revue belge több magas érdekű czikkelyeket közlött e' tárgyról; a' Lié- geben tartatott tudományos gyülekezet foglalkodott e' kérdéssel; 's a' belga tanács' kebelében egyenes indít- vány tétetett e' tárgyban.

Megvallom mindazáltal, bár mi szerencsések legyenek az eszmék, bár mi helyes szerkezetűek a' törvénytervek, én úgy vélekedem, hogy ma már külön törvény nem szükséges a' párviadalra nézve; sőt tovább megyek, én úgy hiszem, hogy nem is üdvességes.

Gyakran mondatott, 's illyes egyszerű okoskodás nem ritkán a' legszilárdabb: ha két napszámos bottal verekedik egy csapszékben, 's ha egyik közülök megöli a' másikat, törvény' elejébe állíttatik, lenyakaztatik talán (ez történt), vagy vasra veretik legalább.

Verekedjék két uracs, karddal vagy pisztolylyal; — ez külön más eset egészen. Külön törvény fogja őket védeni. Talán bíró' elejébe sem idéztetnek, vagy ha igen, külön büntetés várja őket.

Az ki szándékosan öl meg valakit, gyilkos: büntettség tehát mint gyilkos. Vegyük a' párviadalt annak, a' micsoda; ne akadjunk fel hívságos névén, 's fenyegetésük ugyan azon egy büntetéssel a' vérengzőt, a' gyilkolót, bár mi fegyvert yálasztott legyen a' hünös, bár mi névvel czímezze vétjét.

Ha a' bajvívók, a' hátramaradás' ezen emberei, még ama' korban élnek, midőn kardjával felfegyverkezve kiki önmaga volt bírása ügyének, mi mások, mi a' tizenkilencedik század' emberei vagyunk: ne menjünk vissza, külön törvények által, amazokkal együtt a' szabadékok' időszakába. A' közvélemény többé nem pártolja a' párviadalt: a' törvényhozó' szigorúsága a' köz értelmesség' szigorúságán alapúlhat.

Érdekes, vizsgálni mind azon különtörvényeket, mik a' legújabb időben a' párviadal' elnyomására ajánl-

tattak. Itt az elzárás' büntetését szabnák. Amott a' tökéletesen felfegyverkezett bajvívó nevetséges pelengérre állíttatnék. Egy harmadik tartományban testének' bonczolásával ijesztik. Másutt száműzetnék, 's ismét másutt bolond gyanánt az örültek' házába kerülne. — Mennyi erőködés, mennyi különfeleség a' büntetésben! Ez nem lehet különben. A' törvényhozásban, mihelyest a' valóságtól eltérünk, a' büntetés nem egyéb kétes próbatétel-nél, 's képzeleti terméknél. A' párviadal ellenséghez hasonló, kit csak oldalast merünk megtámadni. Tudtomra, mind ezen különtörvények jelesebb következmény nélkül, vagy épen csak tervek maradtak. De még is elősegítették azon visszahatást a' vétek ellen, mellyet nem jelelhetünk ki eléggé, 's ez által utat készítettek a' közjog' urodalmának.

A' közvélemény e' tekintetben már is üdvességes befolyással volt, nem ugyan a' szoros értelemben vett törvényhozásra, de legalább a' törvénykezésre. A' felebbviteli törvényszék, Belgiumban, ünnepélyes ítélet által a' közjog' alkalmazása alá esőnek nyilatkoztatta ki a' párviadalt, 's Franciaország' legfőbb törvényszéke szintűgy javítani ügyekszik e' tekintetben törvényhozását; Dupin' hatalmas követelése ezen ítélőszék előtt nem fogott volna viszhangot találni minden hírlapokban, ha a' közvélemény' jelen állapotán nem alapúlna.

De a' törvényhozásnak még tovább kell terjeszkednie. A' párvívók büntetettnek: a' tanúk nem; 's valyon mik valósággal a' tanúk a' párviadalban?

Szorosan tartván magunkat a' törvény' szavaihoz, részeseknek (complices) kelletik neveznünk mind azokat,

kik fegyvereket, eszközöket, vagy bármi más, a' cselekedethez vezető segédet, tudván mi célra, szolgáltatnak; mind azokat, kik tudomással segédre voltak a' főszközlőnek olly pontokban, mik előkészítették a' cselekedetet, vagy könnyítették. Már pedig mind ez nem alkalmazható-e egyenesen a' tanúkra? 'S ha a' törvény' szavaitól általtérünk azon okokra, mellyek szükségkép vezérlik a' törvényhozót, miknek nézheti a' párviadal' tanúit, ha nem ollyas embereknek, kik a' nélkül, hogy a' párvívók' bőszejében részt vennének, hideg meggondolással megjelennek a' vétek' helyén, szerkesztik a' vitát, utánalátnak, hogy annak módja szerint történjék az öldöklés, vizsgálják a' fegyvereket, kezökbe adják a' vívóknak; kik a' gyilkosság' feltételeit meghatározzák, 's kijelelik a' határt, mellyen kívül vétek leszen a' halál, mellyen belül épen semmi; 's kik aztán keresztbe vetett karokkal hátra vonóznak. hogy lássák, mint ví ember emberrel, 's hogy felemelhessék majdan a' holtat. A' párvívókat megérthetni: őket magával ragadja a' szenvedelem; de ki értse a' tanúkat, ezen nyugott nézőit a' gyilkosságnak? 'S íme, midőn ész és emberiség által köteleztetünk megelőzni, megakadályozni a' roszt, és segédre lenni a' veszedelemben forgónak, midőn maga a' fennálló törvény minden polgárnak köteleességévé teszi, értesíteni a' hatóságot minden vétekről melly tudomására jutott, — ugyan akkor megengedjük, hogy a' tanúk büntetlenül szabályozzák a' vétket, 's nem csak megengedjük, hanem helyben is hagyjuk azon állítással, hogy tanúk nélkül a' párviadal nem volna egyéb orgyilkosságnál.

Ha vétkesek a' párvívók, a' tanúk is vétkesek, mert ők, törvényileg és erkölcsileg, valóságos bűntársak. Ismétlem, semmi szabadéket, sejnmi visszatérést! Ha a' tanúkat tűrjük, parányi lovagtusává leszen a' párviadal mellyben az egész közönség ugyan nem vesz részt, de még is három, négy képviselője által jelenik meg. A párvívók a' hajdani lovagok, a' tanúk az apródok, a viadalbírák a' heroldok. Lovagok, apródok századunkban. Mit mond ehhez, uram? e' csavargó lovagokhoz? Vérengző donquixotismus az egész, nem egyéb. Igen, ha a' tanúkat tűrjük; ha őket büntetlenül hagyjuk, ha ennélfogva jelenlétöket megengedjük, valósággal megerősítjük a' párviadalt. Ez épen annyi, mintha az orzóknak megengednők, hogy vállalataikban két, három személy kíséretében működhessenek, mert ezáltal gátoltatnak az öt nehezítő körülményig süllyedni, és szükség' esetében lesz ki bizonyítsa, hogy olly becsületesen loptak, a' mint csak lehetett. — A' párvívók, ismétlem, a' léteges társaságon kívül csavarganak, de ők ebbe némileg befogadtatnak a' tanúk által. Az ügy törvényes alakot ölt magára. De rántsuk le a' párviadalról a' törvényesség' álarczáját, 's midőn a' párvívók híjába fognak segédek után nézni, midőn mindünnen visszataszítva magokra maradnak, 's a' sötétben ölhetik egymást, midőn viszonyos bizodalmatlanságban viszonyos aláválóságtól tarthatnak; mit gondol, uram, fognak-e még akkor számosan találkozni a' bajvívók? orgazdák nélkül nem volnának orzók, — példabeszéd mindenütt; tanúk nélkül nem volnának párvívók.

Ezen jogelveket ajánlanám a' párviadal', vagy inkább (mert e' szónak: „párviadal“ ki kell maradnia tör-

vényszótárunkból) a' vérengzések, öldöklés és gyilkosság' elnyomására, minden személykülönbség, minden fegyverszabadék nélkül. Ezen elvek kemények, de egy-nél több mód kínálkozik e' szigorúság' mérséklésére. Egyes eseteknél. holott egyenes alkalmazásuk túlzással járna, szándékra 's körülményekre tekintünk, fogadjuk el a' franczia törvény' böles rendelkezését, engedjük meg a' jurynak (helyesen lélegített juryról szólok), hogy a' könnyítő körülmények' lételére hivatkozassék, 's a' törvénytörvényszéknek, hogy ez' esetben, egy két fokkal lejjebb szállíthassa a' büntetést. Mert, félre ne értsen uram, ezen elveket koránt sem akarom minden büntető törvénykönyvhez, legyen ez bár minő, alkalmaztatni, hanem azon, több szükségesnek ismert javítás által módosítotthoz, melyet legalább részben Franciaország már bir.

Valóban, ha sükeresen akarjuk kiírtani a' párviadalt, nem elégséges, hogy a' keményebbé vált törvény megegyezzzék a' közvéleménnyel, hanem még az kívánatlik mindenekfelett, hogy a' törvény megegyezzzék önmönmagával. A' párviadal igen gyakran durva, sértő kifejezés' következménye, 's ilyenkor azon alapúl, mert — úgy mond a' megsértett — jog és törvénytörvényszék által nem nyerhet elégtételt. Ellenvetés, mellyre nehéz a' felelet nálunk, 's úgy hiszem, másutt is. Annak, kő nyilvános helyen a' legalacsonitobb kifejezésekkel illetetik, szabadságában áll az egyszerű rendőrségi jogszék (tribunal de simple police) elejébe idézni a' sértő felet, 's ezt megmarasztaltatni... Mibe? őt franc bíróságba, 's ez a' maximum. 'S koránt se higye, hogy a' körülményekhez

képest öregbülhet a' büntetés. Nem, épen nem. Az, ki vetésemet, ki fáimat megfosztja gyümölcseitől, 's az, ki meggyaláz, együvé soroztatnak a' büntető törvény' 471-dik cikkelye által; de a' 473-dik cikkely szerint, az ki gyümölcseimtől megfosztott, fogházba kerülhet, 's a' nyomorú, ki becsületemben gázol, a' 475-dik cikkely-nél fogva, nem. Ha valahol, alkotmányos országban szent ügy a' közbecsület, ennek pizskolóját szilárdul fenýítse meg a' törvényhozó, 's ha gátot akar rakni a' párviadal-nak, mit a' közvélemény követel tőle, szabjon szigorú büntetést mind azon vétkekre, mellyek a' párviadalt von-hatják magok után.

Az illető törvények' jobb szerkesztésén kívül, sok haszonnal járhat, ezen előitéletnek klirtására, egy illető egyesület. Ismerjük az egyesületek' mindenhatóságát századunkban. A' Liégeben tartatni szokott tudományos gyülekezet' egyik ülésében kérdést tettem ennélfogva, ha illyes célra alakított társaságnak nem volna-e igen szerencsés következménye napjainkban.

„Ezen tárgy, mondám, komoly figyelemre méltó. Nem csak Európában, Americában is, mindenütt hová csak terjedett a' míveltség, ész és emberiség felszólaltak ezen előitélet ellen. Azon egyesület, mellyről szólok, így a' míveltség' szövetségévé válnék a' vadság ellen. Meg-lehet, csalatkozom, de én csak nagy befolyásunak kép-zelhetem azon egyesületet, melly a' párviadal ellen ma-gában foglalná mind azt, mi böles és értelmes, a' törvé-nyes rend' minden barátait, a' belátás' 's e' század' em-bereit. A' becsületnek álérezelme, melly különben is hatal-masan megrázattatott immár a' közvélemény által, nem

állhatna ellent sokáig ezen élő, és állandó visszautasításnak. Az egyesület tagjainak lekötelezése nem engedne helyet azon álszégyennek, melly jelenleg gyakran elfogadtatja velünk a' kihívást. Ezáltal támogatók a' való bátorságot, 's legyőznők azt, mit a' becsületes ember' gyávaságának nevezhetni; mert nem gyávaság-e, való-ságos gyávaság, olly előítélet alá görbednünk, mellyet a' lélekismeret véteknek vall? Becsületjüryk alakíttathatnának, mind azon esetek' vizsgálatára, mik az egyesület' tagjait illetnék, 's a' körülmények' szoros bírálata; megbélyegeztetvén ennek következtében a' sértő fél, 's kijelentetvén a' sértettnek becsülete, ünnepélyes és nyilvános határozat által. Ezen juryk igazságszolgáltatást követelnének az illető törvényszéktől, mellyhez a' sértett fél gyakran nem akar, nem mer folyamodni, vagy nem folyamodhatik mindig. — Kellenék-e még elején azon szomorú cügedménynyel lennünk az előítélet iránt, hogy bizonyos, rendkívüli esetekben szabad akarataukra bocsáthassa az ellenfeleket a' jury? Vagy kívántatnék-e még egyéb, hogy még erősebb alkotást nyerjen a' közvélemény?"

Illyes volna az általam ajánltatott egyesület. Védője a' polgár' életének és becsületének egyszersmind, hívása a' legdicsőebb fogna lenni, 's ha csak néhány csepp vér is kiméltetnék meg általa.

A' hírlapok közölték e' tervet, 's két vélemény nyilatkozott ki azonnal. Voltak, kik azt kívánták, hogy elején ne tiltatnék meg általánosan a' párviadal; mások ellenmondást láttak olly tervben, melly egyesületet óhajt szerkeszteni a' párviadal ellen, 's ezt még is meg-

erősítene egyes, ha bár rendkívüli esetekben Mittermaler úr ekkép válaszolt nekem e' tárgyban:

„Mindenek felett a' párviadalra nézve való ama' diák mondat: *vanae sine moribus leges*. A' közvélemény' támasza nélkül híjába törekszünk kiirtani a' párviadalt; a' legjobb büntető törvény befolyás nélkül maradna. A' legelső, az egyetlen egy feltétel tehát, hogy a' közvélemény minél nyilvánosabban szólaljon fel ellene. Szükséges, hogy a' becsületes emberek' lehető legnagyobb száma azt megbélyegezze, illető, szilárd törvényt követelvén. Tapasztalásból tudjuk, hogy a' tiszteletre méltó polgárok' nagyobb számának véleménye, a' legnagyobb befolyással van másokra, a' nagyobb szám' véleménye rövid idő múlva közvéleménynyé leend. Ezen oknál fogva helybenbagyom ön' indítványát, olly egyesület lévén czélja, mellyben a' közvélemény megalapodhassék a' párviadal ellen. Kötelezzék le magokat ünnepélyesen ezen egyesület' minden tagjai, hogy párt vívni nem fognak egyáltalában, 's nyilatkoztassák ki, hogy a' párviadal erkölestelen és fonák cselekedet. Való, a' törvény már is illyesmit követel minden polgártól. mert büntetés alatt tiltja a' párviadalt. De ez nem elégséges; az ön által indítványba hozott egyesületnek nagyobb ereje volna, mert bátorságot adna a' gyengének, visszaütasítani a' kihívást; 's erőt kölcsönözne a' törvénynek, mint a' közvélemény' nyilatkozatának.... Német egyetemeinkbe ezelőtt tíz évvel behozattattak a' becsület-törvényszékek, és Bajorországban hasonló jurykat létegett a' kormány minden ezeredben, a' tisztek közötti becsületügyek' elintézésére. Ezen törvényszékek nem kevés párviadaluak elejét vették. De egy igen fontos kérdés támasztatott: áll-e a' jury' hatalmában, a' leguo-

hezebb esetekben megengedni a' párviadalt, ha a' becsületszék' minden tagjai megegyeznek, hogy más mód nincsen hátra az ügy' elintézésére. Részemről nem állhatok azok' véleményéhez, kik ezen hatalommal lel akarnák ruházni a' juryt. A' törvényhozó következetlenségbe esik, ha bizonyos esetekben engedelmet ad olly cselekedetre, mellyet vétkesnek ítél. Sőt gyengeségét árulná el, megismervén, hogy vannak olly sértések, miknek csak párviadal által adathatik elégtétel. Illyes kivételek minden erejétől fosztanak meg a' szabályt...."

Én megismerem a' jeles törvénytudóssal: semmi esetben sem hatalmazhatja fel híveit vétekre a' törvény. De nem áll-e hatalmában egy külön társaságnak, magának nem a' legjobb, de a' körülményekhez legalkalmasabb szabályokat alkotni? 's míg a' sértéseket illetőleg, habzó, össze nem függő és tökéletlen marad a' törvényhozás, remélhetni-e hatalmas egyesület' alkotását a' párviadal ellen, a' nélkül hogy ideiglen, míg jobb törvények nem hozattatnak, az általam indítványba hozott engedményre szorúlnánk?

Ezek észrevételeim e' tárgyról. Ha minden erőnkől azon leszünk, hogy mindinkább a' közvélemény által megbélyegeztessék ezen gyászos előítélet, lassankint azon társaságból ki fogtuk irtani, hol ezentúl nincsen helye. A' párviadal valóságos szörny napjainkban, már pedig a' szörnyek nem szoktak megélni.

I. cikkely. A' párviadalrai kihívás 1—3 hónapos fogsággal és 100—150 fr. bírságfizetéssel büntettetik meg. **II. cz.** Hasonló büntetés éri azokat, kik a' kihívás' el nem fogadásáért valakit nyilvános helyen leszó-

lanak vagy sértenek. *III. cz.* Ki mást párviadalra felingerel, vagy némi sértés által kihívásra bír, 1 hónapos — 1 esztendei fogsággal és 100—1000 fr. bírságfizetéssel büntettetik meg. *IV. cz.* A' párviadalban fegyvereivel élő, ha meg nem ölte, meg nem sebesítette is ellenét, 2—18 hónapos fogsággal és 200—150 fr. bírságfizetéssel büntettetik meg. Az, ki fegyverével nem élt, az I-ső czikkelyben kijelentett büntetés alá esik. *V. cz.* Az, ki ellenfelét olyképen megsebesíti, hogy 20 napnál tovább tartó betegség, vagy munkárai alkalmatlanság következik belőle, 's az, ki ellenfelét a' párviadalban megöli, a' büntető törvénykönyv' rendeletéhez képest büntettetik meg. *VI. cz.* Ha ellenben a' megsebesítés által előidézett betegség vagy munkárai alkalmatlanság nem a' felebbi czikkely' fajabeli, 4 hónapos — 2 esztendei fogság és 400—2000 fr. bírságfizetés éri a' bűnöst. — A' megsebesítettet éri a' IV. czben kijelentett büntetések azonaránylag, a' mint fegyvereivel élt vagy sem. *VII. cz.* A' párviadalban elkövetett vétkek' vagy vétségek' segédtársainak tekintetnek azok, kik ajándékok, ígéretek, fenyegetések, hatalom — vagy hivatalbeli visszaélések, vétkes ámtások vagy fogások által ezen vétkek' vagy vétségek' elkövetésére buzdítottak. Illyes részesek azonképen büntettetnek mint magok a' fők. *VIII. cz.* Ki csak tanúképen vett részt a' párviadalban, a' nélkül, hogy a' VII. czben kijelentett részvét' bűnébe esett volna, 2 hónapos — 1 esztendei fogsággal és 200 — 1000 fr. bírságfizetéssel büntettetik meg. *IX. cz.* Az I—IV. czben előadott esetekben a' fenyítőpoliczia' ítélő székeit illeti a' bíróság. Az V. és VI. czikkelyekben említett esetekre nézve a' büntető törvénykönyv'

's illetőleg a' katonai törvények jelelik ki az ítélőszéket. Kik tanúk' képében bűnösök, a' fenyítőpoliczia' elejébe kerülnek, ha csak a' fő vagy segédvétkesek miatt az asizek elejébe nem hozatik az ügy; ilyenkor ugyan azon ítélőszék' elejébe kerül a' tanú. X. cz. A' fenyítő policzia és a' katonai ítélőszékek kinyilatkozhadják, hogy a' bévádloznak kedvező, könnyítő környülmények fordulnak elő. Ha az eskütszék elejébe kerül az ügy, ezen környülmények' előfordulásáról vagy elő nem fordulásáról szükségképen kell szólni az ítéletnek. Midőn az ítélő — vagy az eskütszék könnyítő környülmények' előfordulását látják, következő tekintetek szerint alakul a' büntetés: a) ha a' VI. cz. első részében kijelelt nembeliek a' megsebesítések, a' büntetés a' törvényben kijelelt legkisebb mérték' feléig szállíttathatik le; b) ha ellenben V. cikkelybeli a' megsebesítés, 6 hónapos — 2 esztendei és 500—2000 fr. bírságfizetés éri a' bűnöst; c) ha a' párviadalban bekövetkezett haláleset könnyítő környülményekkel jár, az ölü 2—10 esztendő s fogságra és 1000—10,000 fr. bírságfizetésre ítéltetik. XI. cz. Azon esetekben, midőn az V. cz. a' VI. cikkely' első része' és a' X. cikkely' határozatának következtében fogságra ítéltetett a' bűnös, a' bírák még azonfelül a' fő- és segédvétkeseket minden polgári és katonai hivatalaiktól, a' rendjeiktől foszthatják meg, 's a' büntető jog' XLII-dik cikkelyében említett minden jogok' — vagy csak egy részének gyakorlatától tilthatják el, de 10 esztendőnél továbbra nem soha. Ezen idő a' büntetés' kiállításának napjától számítatik. XII. cz. A' vétekbe visszahanyatlót a' legnagyobb büntetésmérték éri.

IV.

Egykét szó a' Váltó-Jog körül.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
155 E. 42ND ST. N.Y.C. 17, N.Y.

Egykét szó a' Váltó-Jog körül.

A' Váltó-ügy már a' 12-ik században divatozott, noha akkor, és még jóval utóbb többnyire csak vásárokon üzetett. Feltalálóinak tekintethetnek a' Lombardusok, és Florencziak, kik az akkori, gyakran tartatott vásárokon Olasz, és Franczia országban többnyire mint pénzváltók (Campsores) tözsérkedtek. Ezen pénzváltók elején főképen a' pénz' egyik nemének más neméveli felcserélésével foglalkodván, a' fejedelmek 's kormányok által is felállítottak többnyire azért, hogy azon zavarodások háritassanak el, mellyeket a' pénznek olly gyakran előfordult meghamisítása, 's ennek következtében szükségessé lett megváltoztatása, visszahuzása, 's uj pénznemnek behozatala okozott; miért is ezen váltók kezességét állítani, a' törvények' megtartására hitet letenni, és rendes váltó könyveket vinni tartoztak, melly könyveiknek, 's egyéb irományaiknak azért, mint hiteles okleveleknek a' törvényszékek előtt teljes hitel adatott.

De ezen pénzváltás — Cambium minutum — nem maradt egyedüli foglalatosságok, vagy kercsésmódjok, hanem majd nagyobb társaságokba egyesülve, és több

fok- és vásárhelyeken ügyviselőket tartván, kereskedésöknek sokkal kiágazóbb czélt tűztekki, nem csak a' vásárokon, de azokon kívül is, minthogy hol egyes emberek, 's köztársaságoknak, vagy fejedelmeknek pénzt kölcsönadtak, hol az egyik helyen felvett pénzt egy másik helyen rendelményeik mellett kifizettették.

A' váltóknak ezen rendelményeiből eredtek az intézett váltólevelek — *Litterae Cambiales trassatae*. — Minthogy t. i. az akkori időkben, az utak' bátortalansága miatt igen veszedelmes volt nagyobb mennyiségű pénzt magával vinni, 's minthogy a' kereskedő a' vásáron bevett pénz' nemét vagy otthon, vagy egy harmadik helyen, hová kereskedésének folytatása végett utazott, sokszor nem is használhatta, — készpénzét a' váltóhoz vivén felvett attól azon helyre, vagy a' pénz' azon nemére, a' hol, és mint szüksége volt, rendelményt, és mivel itten többnyire kettős csere fordult elé, tudniillik a' hely 's pénz' nemének, ezen nyiltlevél formában adott rendelmények, váltóleveleknek — *lettera di Cambio*. — kereszteltettek. Ezen rendelmények vásári kiváltsággal birván, ha attól, kihez intézve voltak, vagy el nem fogadtattak, vagy ki nem fizettettek, az intéző minden haladék nélkül a' börtön' fenyegetése alatt fizetésre szoríttatott, mert az ilyen adósság vásári szerződésből eredett. Már pedig a' vásárok különös kiváltságokkal bírtak, mellyeknek egyike az volt, hogy mindazon peres esetekben, mik vásári szerződésből eredtek, az igazság leghamarább, 's legszigorúbb módon kiszolgáltatót, úgy annyira, hogy az adós, ki a' kikötött napon adósságát meg nem fizette, mint *fugae suspectus*, börtönbe tétetett. Azon szigorúság

mentségre szolgálhat az: hogy a' közép korban a' személyes szabadság egyáltalában nem igen nagyra becsültetett, de még inkább az: hogy az elszökött adós' előkerülése, vagy megperelése a' közlekedés' nehézsége miatt majd nem lehetetlen lett volna. Az adósság' világossága többnyire könnyen bebizonyítható volt, minthogy a' kereskedők akkor irni nem igen tudván, szerződéseiket a' vásári bíróság előtt tették. Azon kívül az ilyen, pénz váltó által kiadott rendelmény hiteles oklevélnek tekintetett, melly úgy mint azon szerződések, mellyek vásári bíróság — *conservateur de foire* — előtt 's annak pecsétje alatt költek, vásári kiváltsággal birt. — Egyéberánt a' szó — *lettera de Cambio* — mutatta, hogy az adósság váltásból eredt, mellyben a' váltó a' pénzt előre megkapta, hogy azt másutt visszafizettesse, 's így ezen pénz csak letételnek, nem pedig kölcsönnek, mellyben akkor mindig uzoráskodást gyanítottak, tekintetett. A' váltó tehát semmivel sem menthette meg magát, mint nem fizethetével, mellyért azonban szabadsága' elvesztésével lakolt meg.

Abból könnyen magyarázható a' váltótörvény' szigorúsága azon Intézett — *Trassatus* — ellen is, ki a' rendelmény elfogadása után a' fizetést elmulasztotta; mert előrebecsátva, hogy a' váltótörvény szigorúsága elejénte vásári váltóleveleknél divatozott, az intézett az elfogadás által vásári adósságot tett, mellynek nem fizetése esetében vele azonképen bántak, mint más nem fizető adóssal. Majd nem ugyan azon időben kezdték a' közönséges adósságoknak is a' fizetések' napjait vásárookra kitűzni, sőt a' vásárok' idejének pajzsa alatt álszerződ-

sekre lépni a' végett, hogy azokra is a' vásárok' egyik kiváltsága, t. i. az igazság' tüslénti kiszolgáltatása alkalmaztathassék. Mivel pedig az ilyen adósságleveleknél az egyházi jogban gyökerezett tilalomnál fogva: kölcsöntől kamatott venni, — mindig uzsoráskodás gyaníttatott, és ennél fogva az *usurariae pravitatis* exceptiónak hely engedtetett, ez pedig a' hol némi igazzal tétetett, mindig a' rendes perlekedést maga után huzta, noha ellenben szabad volt a' pénz beváltásáért felpénzt 's amannak az egyik vásártól a' másikig nélkülözéseért hasznót — *gain de foire* — venni, — azért az ilyen vásári adósságlevelek szinte váltóleveleknek neveztettek, és hogy ezen nevezés némiképen igazoltassék, ígérte az adós a' felvett summának más pénz nemébeni visszafizetését. Mivel azonban azokkal sok visszaélések történtek, nem volt nagy becsők, sok helyen meg is voltak tiltva, 's minthogy egyik vásártól a' másikig forgatás nélkül heverték, száraz, vagyis holt váltóleveleknek — *Cambia sicca, mortua* — neveztettek, melly nevezetők mái napig meg maradt.

'S így eredt, 's üzetett a' váltó ügy a' vásárokon. De a' kereskedés' kiterjesztése a' váltó intézet', 's váltótörvénynek elfogadását olly fokhelyeken is divatba hozta, hol vásárok ugyan nem tartattak, de hol pénzváltók léteztek, vagy hol a' kereskedők már rendes szabályok, és kereskedő ügybeli törvényszékek alatt állottak, és így találjuk mára' 13-ik században a' Florencziaknál annak nyomát, a' 14-ik században látjuk azt Olasz, Francia és Spanyol országban rendesen elfogadva.

Azon okokhoz, mellyek a' vásári váltólevelek mellett egyáltalában harczoltak, tudniillik, hogy váltók

voltak többnyire intézők, és intézettek, vagy hogy azzal, ki váltólevelet kiadott, úgy mint a' váltóval bánuatott, 's hogy a' követelés ilyen esetekben, mint felebb mondott, mindig világosnak tekintethetett, járultak még azok is, hogy a' kormányok, 's fejedelmek kereskedő helyeiknek hitele' megállapítására, 's megerősítésére a' vásári helyek' példája szerint, az igazság' tüsténti kiszolgáltatását nem csak tanácsosnak látták, de szükségesnek tapasztalták.

Majd nem ugyan azon időben a' váltólevelek' engedményezése a' váltólevél' hátán (azért „indossamentum“) is divatba jött, hihetőleg elején a' vásárok végén történni szokott öszveszámításokból, és a' tartozásoknak általruháztaból, melly engedményezések által az elején igen egyszerű váltó ügy szövevényesebbé ugyan, de a' váltóleveleknek forgatásba hozása miatt kiterjedtebbé, és valóban üdvössé vált.

És így lassanlassan kiképeztetett a' váltójog: a' szokásokból, és az egyes peres esetekben hozott végzésekből credtek írott törvények; legelőször Barcellonában a' 14-ik, században, Olaszország' majd nem minden tartományiban a' 15- és 16-ikban; a' Német birodalomban, a' 17-ik század elején. Austriában az első írott váltótörvény a' birodalom' német tartományai számára 1717-ben adatott ki (noha váltó intézet, 's váltó jog már régen azelőtt a' törvényes szokásban divatozott) és 1763-ban bocsátotta ki Mária Theresia a' még mai napon fenálló közönséges váltó törvényt.

Nem czélom a' váltójog' minden tulajdonságai 's árnyéklaiba beereszkedni; egy tekintet kivánok csak

vetni a' váltójog' történeti eredetéről előhozott (többnyire Martens szerint) ezen egynehány szavak után, annak mostani fontosságára, 's arra, mi nálunk e' tárgyban történt, vagy szándékban van. Egész 1779 esztendőig a' váltótörvénynek, vagy az eránti gondoskodásnak nálunk nyomát nem találjuk, a' tengerpartot kivéve. Ugyan azon esztendőben meghagyta Mária Theresia a' kir. Curiának, hogy váltótörvényt dolgozzék ki, másutt divatozó törvények' alapja szerint, de alkotmányunkkal megegyezőleg, a' legközelebbi országgyűlésnek bemutatandót. Az ebbéli munkálat az 1791-ki országgyűléssel közöltetett, és a' Karok és Rendek meggyőződve, hogy ez egyike lenne a' kereskedés leghathatósabb rugóinak, az 1791-ik 67. törvény czikkelyben kinevezett küldöttséget ezen munkálatnak az akkori környüállásokhozi alkalmaztatásával, és a' szükséges törvényjavallat' kidolgozásával bízták meg. De ilyl élénken érezték már akkor is a' váltótörvény' szükségét, hogy már a' következő esztendőben, minthogy a' küldöttség munkálatát még akkor be nem adta, magokat az 1792. 17. törvényczikkely' erejénél fogva inkább egy külföldi törvényszéknek alája vetni, mintsem tovább minden ilyen intézkedés nélkül maradni akartak, 's ezt olyan időben, mikor a' nemzeti szellem újra felébredt, és minden külföldi számkivettetett; sőt a' bécsi váltótörvényszéknek sokkal nagyobb hatóságot adtak a' Magyarokra nézve, mintsem hir az azokra nézve, kik néki törvényesen alája vagynak vetve, minthogy az Austriaiakra nézve csak váltóügyekben, a' Magyarokra nézve pedig, ha magokat annak alája vetik, minden adósságokról, 's szerződésekről törvényesen ítéltet. Az 1795.

esztendőben benyújtott küldöttségi munkálat sem az akkori országgyűlésen, sem a' következőkön a' háburús idők miatt fel nem vétethetvén, az 1827. eszt. 8-ik törvény czikkelyben kinevezett küldöttség az 1795-ki munkálatnak megvizsgálásával megbízott, melly ujabb munkálatát 1830-ban beadván, ez még fel nem vétetett.

És így nélkülözzük mai napig a' váltótörvényt, noha annak szüksége már ennekelötte két ivadékkal olly élenken éreztetett, 's mai napon még élenkebben éreztetik; — mert egy külföldi törvényszéknek alávetés, anomalia, melly kézzel fogható okokból minden tekintetben káros.

Igaz ugyan az 1832 $\frac{1}{2}$ -ki országgyűléstől vettük a' vásári bíróságokat mintegy azon formában, mellyben Olasz, és Franciaországban már a' 12- és 13-ik században divatoztak, vettük továbbá a' 20-ik törvényczikkelyt, melly 60 ft. értékét felül nem haladó, és a' választottsági bíróság' esetén, más adósságokat is szobeli bíraskodás után ítélteni rendel, de azokkal a' váltótörvény koránt sintsen kipótolva, noha sokan állítják, hogy a' 20-ik törvény czik. ha szigorúan megtartatik az adóssághani esetekben telyesen kielégítő, és így a' váltótörvényre már nagy szükségünk nincs. De elmellőzve azt, hogy a' vásári bíróságok csak ott üdvösek, hol a' kereskedés még bölcsőben fekszik, elmellőzve tovább azt, hogy a' kivételképeni alávetés egy olly törvény alá, melly más világosan kimondott esetre hozatott, igen ritkán bir a' kívánt sikerrel, sőt hogy igen gyakran azon esetnek a' törvény' rendes útjára való utasítása következik, mint a' mindennapi tapasztalás mutatja, hogy az ugy nevezett Sola váltólevelek mind a' mellett, hogy az adós magát

abban a' törvényes orvoslatokról lemondásával a' legrövidebb szóbeli summás per' utjának aláveti, sokszor 10 — 20 esztendeig is rendes perekben figuráznak, és a' rendes, vagy inkább rendetlen törvénykezés' minden stadiumait eljárák; azt mind elmellőzve, gondolom, hogy a' váltótörvény — különös célja és természete miatt — még a' legtökéletesebb adóssági, vagy szerződési törvénykezési rendszer által sem pótolthatik ki: mert ha nem is állana ellent a' „*nemo, nisi legitime citatus, et iuris ordine convictus etc.*“ az „*audiatur et altera pars*“ és az azzal járó formalítások a' rendes törvénykezésben mégis el nem mellőztethetnek, már pedig a' váltótörvény minden akár minő kifogások' elmellőzésével tüsténti ítélet hozásával, azonnali végrehajtással, és meg nem ízethetés' esetében, nagyobb tekintet' okáért a' személyes szabadság' elvesztésével párosulva lennie kell, hogy céljának megfelelhessen. Ezen statáriai szigorúsága a' váltótörvénynek sem a' fenn előadott történeti eredete (mert ennek okai megszűnhettek, reszint meg is szűntek) sem egy tökéletesebb törvénykezési rendszer' célja által (melly kevesebb szigorúsággal is elérhetnék) volna igazolható, ha azon szigorúság' igazolása nem feküdnék a' váltótörvény más, 's pedig fő céljában, hogy t. i. a' váltólevelek által a' kereskedésben a' kész pénz' helyére olly fizetési eszköz tétessék, hol kész fizetés vagy igen nehéz, vagy a' készen heverő pénz' hiányában csaknem lehetetlen lenne.

És valóban mi nem éretik el ez által! költséges, veszedelmes pénzszállítások elmellőztetnek, a' legnagyobb speculatiók, mellyek kész pénz' hiányában lehetet-

lenek, a' váltólevelek' átengedése által végbevitetnek a' legtávolabb kereskedő helyek, könnyű módon legélénkebb érintkezésbe hozatnak, és a' forgás vég nélkül nagyobbíttatik. De ezen czélt el nem érhetjük soha, ha a váltólevelek nem a' legerősebb hitelt, és ez által könnyű, szabad, és biztos forgatást nyerhetnek: erre pedig szükséges a' legnagyobb szigorúság peres esetekben, mellynél fogva a' váltótörvénynek mind azon intézkedéseket magában foglalnia kell, mellyek, mint lényeges feltételek szükségesek arra, hogy minden váltólevelbeli követelés' fizetése a' lehető legnagyobb pontossággal történjék. És ebben fekszik a' váltójogi rendszer' jelleme, melly által minden egyéb törvénykezési rendszertől különbözik.

Europának majd nem minden tartományai (Török országot sem véve ki, mert ott is már 1803-ban فرمان által az „chi accetta paghi“ mint törvényes axioma felállíttatott) birnak váltótörvénytörvényekkel, mellyek a' váltójog fenn kimondott főczéljától vezéreltetve, a' váltó szigorúságot, mint a' váltótörvény' *characteristica notáját* magokkal hozzák, és minthogy ezen intézet azon üdvös következtetéseknél fogva, mellyeket a' kereskedelemre, 's szorgalomra áraszt, soha eléggé ki nem terjesztethetik, annál fogva a' törvényhozások, majd nem mindnyájan azon szabadságot, melly szerint magát valaki váltójogilag kötelezhessen, azaz: váltótörvény szerint elítélendő kötelezéseket magára vállalhasson, mind azon személyeknek engedik, kiknek a' közönséges törvény is szerződéseket egyáltalában kötni enged, így Angoly, Franczia, Orosz országban, Dania, Hamburg, Brema, Nürnbergben 's a' t. Austriában mind az, ki a' törvény szerint szer-

zódéseket köthet, váltótörvényesen is kötelezheti magát.

Azonban azon austriai váltótörvény szorosán különbözteti a' rendszeréti váltóleveleket, azaz, azokat, mellyek más, mint a' kiadási helyen fizetendők, 's mellyek annál fogva a' fenn kimondott céljoknak forgatás (giro) által megfelelhetnek, a' szárazoktól, mellyek a' kiadási helyen fizetendők, tehát tulajdonképen csak közönséges kötelezvények; ezekre nézve rendeli, hogy csak kereskedők, gyárosok, és mesteremberek a' kereskedés' szabad folytatása' tekintetéből adhassanak ki, ilyeneket nyilatkozván, hogy minden ilyen száraz váltólevél, ha mástól adatik ki, magában próba nélküli, és hogy az adósság csak akkor osmértetik valónak, ha a' próba más módon p. o. tanúk által tétetik, melly rendelés azonban a' Magyarokra nézve az 1792. 17 törvény czikkelynél fogva, melly a' német tartományokban a' benne előszámlált esetekre sinor mértökül szolgál, kifogást szenved.

Az 1827-ki országos küldöttség munkálatában nagyobb részt az austriai váltótörvényt követvén, annak ösvényétől lényegesen távozott el, midőn a' II-dik czikkelyben a' váltójog szeréni kötelezhetést csak bejegyzett (improtocollalt) kereskedőknek engedhetni javallá, vagy az ő szavaival: a' váltólevelek' kiadhatását, intézhetését, elfogadhatását, 's átengedhetését csak bejegyzett kereskedőkre szorittatni kívánta, sőt a' száraz váltólevelek' kiadhatását az austriai váltótörvény' példájára a' kereskedőkön kívül gyárosokra, 's mesteremberekre is — az ott is felállított korlátok közt kiterjesztvén, amazokat úgy szólván, emezeknek alájok rendelte.

Azon javallatának, — Porosz országot például vé-
vén, — okául mondja: hogy ott, hol a' kereskedés nem ki-
vánja, a' rendszeréuti törvényszékek' határait bontatlanul
kellene hagyni, ne hogy a' közhitel' sértésével, 's jólel-
kü hitelezők' károsodásával, az uzsoráskodásnak, 's pazar-
lásnak a' váltólevelek által tágasabb ut nyitassék; egyéb-
eránt szabadságában állana mindenkinek magát az ele-
gendő vagyon' kimutatásával, mint kereskedő, bejegyez-
tetni.

De nékem úgy látszik, hogy az országos küldött-
ség' ezen javallatánál a' váltó intézet természetét, 's fő-
célját, 's az ebből credendő üdvös következéseket a'
kereskedés, és pénzlorgatás' élénkségére nézve nem
eléggé méltatta, 's a' formalis, és száraz váltóleveleket
egymástól nem eléggé különböztette meg; de az előho-
zott okokat sem a' váltó intézethez alkalmaztathatóknak
vélem. A' küldöttség az uzsoráskodás, pazarlás, és a'
jólelkű hitelezőknek károsodása' elmellőzését vette okául
a' váltójog szeréuti kötelezhetés' bejegyzett kereske-
dőkrel szorításának. Nem látom által, hogy bátorsá-
gosittatik a' hitelező, ha azon szabadság csak kereske-
dőkre szorittatik, mert a' vagyon' kimutatása, és a' be-
jegyzés (melly utóbbi a' javallat szerént csak lény nél-
küli formává válnék) semmi kezességet nem adnak arról,
hogy valaki kimutatott vagyonán túl váltóleveleket ki
ne adhasson, mit gátolni egyáltalában lehetetlen. Te-
hát inkább azt lehetne okául venni, hogy minekutána a'
váltójog a' legnagyobb szigorúsággal bélyegeztetvén,
semmi kifogást nem enged, 's mindég tüsténti kifizetést
parancsol, az uzsoráskodásnak az által nyitvatnók ut,

mivel az adós védelmétől fosztatván, haladék nélkül fizetni tartozik. De hiszem, hogy a' szigorúságnak egyáltalában ellenkező következései vannak, mert bizonyos, hogy mennyivel szigorúbb a' törvény az adósra nézve, annál vigyázobbá lesz az adósságok' koholásában, tudván, hogy kötelezéseinek beteljesítésére a' kitűzött időn törvénytessen szoríttatni fog. Ellenben a' kifogások, hulasztások, 's orvoslások' serege a' könnyelműt, vagy roszelelkűt könnyen arra vezetik, hogy adósságokat koholjon, mellyeknek fizetését ad *graecas calendas* halaszthatja, 's végtére jámbor hitelezőjét, vagy ha az, mint gyakran történik, pénzét többé nem látja, annak örökösait sovány amlcára kényszeríteni tudja, vagy más esetekben, hol tűrhető hitelezőre akad, a' hosszas, 's költséges per' végén maga kárával sokkal többet fizet, mintsem ha kötelezését annak idejében rendesen beteljesítette volna. A' könnyelmű adósságkoholók' ezen bánásmódjából foly azon szomorú, de természetes következés, hogy a' tőzsérkedő azon veszedelem', mellynek pénzét kiteszi, előérzésében a' kölcsön adott pénzért jóval nagyobb summát irat be, magát mintegy előre minden várakozás, bizonytalanság, költségek, és későbbi áldozatokért kármentesíteni igyekezvén. Alig hihető, de a' mindennapi tapasztalás mutatja, mit nem követnek el gyakran ugy kölcsönadó, mint kölcsönvevő, hogy egymást reá szedhessék; de mind ezt, kérem, a' mostani hiányos, 's lankadt törvénykezésünknel, melly az adós-nak nagyon is kedvezvén, azt, 's általa a' hitelbe adót egyirányban rontja, és így egyéb szomorú következésein kívül a' moralitásra is valóban káros befolyással bír.

Azon nemzetek', mellyeknél váltójog létez, példája bizonyítja, hogy a' váltójog kereskedésök, hitelök, és jólétökre igen hathatós befolyással van, 's hogy ott az adós, 's hitelező közti bosszantások 's ravaszságok sokkal, sokkal ritkébbak, mint másutt. Vagy valyon épen csak mi volnánk jobbithatatlan pazarlók, 's uzsoráskodók, és valyon van-é okunk azon aggodalomra, hogy egy, annyi millio emberek közt majd nem mindenütt (Porosz ország' előhozott példája sem állván, mivel ott is a' váltójog szerénti kötelezhetés tágasabb korlátok közt áll) divatozó törvény csak reánk nézve káros következésű lenne? Ennek okát valóban át nem látom, sőt erősen hiszem, hogy a' törvénykezés' üdvös szigorúsága által adott szavunk, és írott szerződésünk szentségének ferfias megbecsültetésére vezettetendünk, ha azt sem a' kölcsönadónak, sem a' kölcsönvevőnek cselszövény, és reászedés alá burkolniok sem oka, sem módja nem leend. Ennyit az uzsoráskodás, 's pazarlástóli aggodalom iránt.

De a' váltójog olly szerfelett szűk korlátok közzé szorítása a' váltó intézetet minden sikerétől is megfosztaná, mert ha igaz is, hogy a' váltó intézet főképen a' kereskedőnek használ, hogy főképen a' külkereskedés' előmozdítására hat, minthogy a' váltólevél, mint kész pénz' képviselője fizetése napjáig sokszor kézzől kézre a' legtávolabb kereskedő helyeken fordul meg: mind e' mellett mégis nem lehet tagadni, hogy nem csak a' kalmár, azaz: ki a' megvett árut változatlanul tovább adja, hanem a' gyáros, 's mesterember, és a' termesztő is, amaz gyártával, emez termesztményével keres, azaz: tőkepénze, és fáradsága után a' lehető legnagyobb hasznót huzni

ígyekeznek, hogy tehát tágos értelemben ez is kereskedő; szinte nem lehet tagadni, hogy minél korlátlanabbul mozdul a kereskedés, annál jobban virágzik, tehát a' kalmáron kívül még sok más statuspolgár kereskedési érintkezésbe jöhet, melyben a' váltójog szerénti kötelezhetőség nézve szükséges. Már pedig az országos küldöttség javallata által senki, ha nem bejegyzett kereskedő, váltólevelet készpénz helyében el sem fogadhatna, mivel a' váltólevél' további engedményezése a' váltójog szerénti kötelezéssel szorosan össze van kapcsolva, melyhez azonban, a' kereskedőn kívül, senkinek joga nem volna, mi által a' váltólevél' forratása egészen gátoltatnék; annál inkább, mivel a' váltólevél' későbbi birtokosa a' váltójog szerénti kötelezhetőség ezen szerfeletti korlátozásánál mindég azon félelemben volna, valyon nem fordul elé a' váltó levelen egy ahhoz nem jogosított személy, mi által a' váltójogi törvénykezés megakasztatnék; ez pedig a' váltólevelek' hitelét szerfelett csontkítaná.

Azon kívül a' váltólevelek' kiadása, intézése, elfogadása, átengedése, természeténél fogva nem kölcsönadás. Mert a' váltólevél' kiadójától felteszem, hogy a' pénzt előre, és a' végett kapta, hogy azt egy másik helyen más által fizettesse ki; ez tehát csak letéteményesnek tekintethetik. Az intézettnek — *trassatus* — szabadságában áll a' váltólevelet elfogadni, vagy nem; de ha elfogadta, akkor átvállalónak — *expromissor* — tekintethetik, 's tartozik fizetni, mivel magát feltétel nélkül kötelezte. Az átengedő tartozik engedményesének váltójog szerénti kármentéssel, mert a' váltólevélért készpénzt kapott. Mind ezek különös szerződések, mellyeknek a' közönséges kölcsön-

nel semmi közök nincs, és ha nem is egészen a' közjogból származtathatók, még sem foghatom meg, minő joggal gátoltathatnék valaki ezen szerződések' egyik vagy másikának kötésében. Valóban nem aggodnám azon, hogy a' váltótörvény' nyomban ítélő szigorúsága mellett a' pazarlás, mellynek még elég tág mezeje marad, a' váltólevelek alá bújna, 's ha történnének is vele visszaélések, mellyek emberek közt sehol, és soha egészen ki nem irtathatók, ezek valóban a' ritkább alig tekintetbe vehető esetek közzé tartoznának. Nincs tehát okunk a' váltójogi kötelezhetést a' formális váltólevelekre nézve egyedül csak a' kereskedői kar közzé szorítani, sőt a' váltó intézet' fontossága, 's természete erősen tanácsolja a' váltójog szerénti kötelezhetésnek mindenikre, ki szerződést a' köztörvény szerént egyáltalában köthet kiterjesztését.

Más, egészen más, az a' formátlan vagy is száraz váltólevelekkel, mellyek nem tulajdonképen váltólevelek, hanem közönséges kötelezvények, miknek használatát a' velek gyakran történhető visszaélések miatt csak kereskedők, gyárasok, 's mesterembereknek, 's azoknak is csak feltételesen engedtetni a' törvényhozás' bölcs gondoskodása alá tartozik, — Noha át nem látom, hogy fogunk elhíresztelt hitelünkön segíteni, ha a' közönséges adósságokra nézve is nem javítunk törvénykezésünkön, hogy a' hitelező minden nem lényeges formalitások' elmellőzésével, és az adós' részéről történhető végzetetlen halasztások' elzárásával, az igazsággal egyeztethető legrövidebb uton pénzét visszakaphassa; mi által a' kötelezések iránti tisztelet növekedvén, a' kölcsönadó és kölcsönvevő részéről elkövetni szokott cselek, ha nem is egészen

szünnének meg, a' mi gyarló emberek közt lehetetlen, de bizonyosan nagyon ritkulnának.

A' már 50 esztendő előtt országgyűlésen is világosan elesmért, 's kimondott fontossága a' váltótörvénynek, 's annak napról napra növekedő szüksége komolyan int annak minél előbbi elfogadására, és üdvös következményei a' nemzeti jólétre nézve kívántatják annak mindeu — a' közjog szerint is szerződhető — személyekre kiterjesztését; és noha nem mondom, hogy a' váltójog' behozatala szükségünk' legnagyobbika, még is egyike a' legsürgetősbeknek, minthogy időnk' szelleme főképen a' kereskedést, és ipart, 's ezek által az anyagi jólétet vette küzdopontjául, a' törvényhozás' feladásaihoz pedig tartozik, az idő' kíváнатit megfelelő törvények által elősegíteni, és szabályozni.

Hengelmüller Mihály.

